

Гүйцэтгэлийн аудитын тайлан

**ТӨРӨӨС БҮХ НИЙТИЙН ЕРӨНХИЙ
БОЛОВСРОЛ ОЛГОХ БОДЛОГО ХАНГАЛТГҮЙ
ХЭРЭГЖИЖ БАЙНА**

2021 оны 3 дугаар сар

**АУДИТЫН СЭДЭВ: ТӨРӨӨС БҮХ НИЙТИЙН
ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛ ОЛГОЖ БУЙ
ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ҮР ДҮН**

МОНГОЛ УЛСЫН
ЕРӨНХИЙ АУДИТОРЫН
ТУШААЛ

2021 оны 03 сарын 02 өдөр

Дугаар А/23

Улаанбаатар хот

Аудитын тайлан баталгаажуулах тухай

Төрийн аудитын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1.9, 29.1.10, 20 дугаар зүйлийн 20.4 дэх хэсгийг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. “Төрөөс бүх нийтийн ерөнхий боловсрол олгож байгаа өнөөгийн байдал, үр дүн”-д хийсэн аудитын тайланг нэгдүгээр, аудитаар өгсөн албан шаардлагыг хоёрдугаар хавсралтаар тус тус баталгаажуулсугай.

2. Аудитын тайланг Монгол Улсын Их Хурлын Төсвийн Байнгын хороо, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын Байнгын хороо, Боловсрол, Шинжлэх ухааны яам, Сангийн яам, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, Барилга, хот байгуулалтын яаманд хүргүүлэхийг Аудитын гуравдугаар газар /Д.Энхболд/-т даалгасугай.

3. Аудитаар өгсөн албан шаардлага, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авч, биелэлтийг 2021 оны 10 дугаар сарын 25-ны өдрийн дотор Үндэсний аудитын газарт ирүүлэхийг Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд /Л.Энх-Амгалан/, Сангийн сайд /Б.Жавхлан/, Барилга, хот байгуулалтын сайд /Б.Мөнхбаатар/ нарт тус тус зөвлөсүгэй.

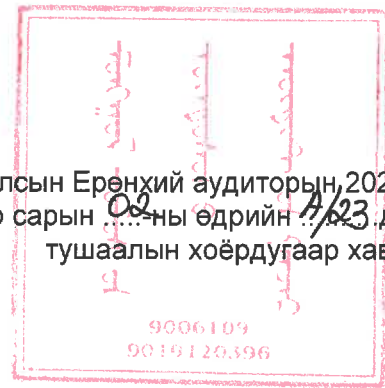
4. Аудитаар өгсөн албан шаардлага, зөвлөмжийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Аудитын гуравдугаар газар /Д.Энхболд/-т даалгасугай.

5. Аудитын ажлын болон нотлох баримтыг 2021 оны 3 дугаар сарын 15-ны өдрийн дотор архивын нэгж болгон Үндэсний аудитын газрын архивд хүлээлгэн өгөхийг аудитын баг /ахлах аудитор Б.Хишигтогтох/-т үүрэг болгосугай.

Д.ЗАНДАНБАТ

Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын 2021 оны
03 дугаар сарын 02 ны өдрийн 4/23 дугаар
тушаалын хоёрдугаар хавсралт

Аудитаар өгсөн албан шаардлагын жагсаалт

№	Төлбөр, зөрчлийн товч утга	Төлбөр, зөрчил хариуцах	
		Байгууллага	Албан тушаалтан
1	БШУЯ нь дангаар болон бусад яамтай хамтран Боловсролын тухай хууль, Бага, дунд боловсролын тухай хууль, Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль Ерөнхий боловсролын сургуулийн хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээний тухай хуульд заасан 1 дүрэм, 15 журам, 6 стандарт, норматив, 2 хөтөлбөрийг баталж мөрдүүлээгүй, хуульд заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлээгүй	БШУЯ	Төрийн нарийн бичгийн дарга Д.Батбаатар
2	Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй нийслэлийн Чингэлтэй дүүргийн ерөнхий боловсролын 112 дугаар сургууль, Бэтүб шашны сургуулиуд зориулалтын бус барилга байгууламжтай, суралцагчдын дүнгийн үнэлгээ улсын дунджаас доогуур байна,	БШУЯ	Төрийн нарийн бичгийн дарга Д.Батбаатар
3	Төрийн өмчийн зарим сургууль ашиглалтын хугацаа дууссан, Мэргэжлийн хяналтын байгууллагаас ашиглалтын үйл ажиллагаа явуулахыг хориглосон, зориулалтын бус, их засвар хийгдээгүй байранд сургалтын үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь суралцагчийн эрүүл, аюулгүй орчинд сөргөөр нөлөөлж, эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын шаардлагыг хангаагүй байна	БШУЯ	Төрийн нарийн бичгийн дарга Д.Батбаатар
Нийт дүн			

АГУУЛГА

Товчилсон үгийн тайлбар	3
Хүснэгт, дүрслэл, хавсралтын товъёг	4-5
Аудитын зорилт, хамарсан хүрээ, стандарт, арга зүйн талаарх мэдэгдэл	6
БҮЛЭГ 1. ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ ШИНЭЧЛЭХ, ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ, САНХҮҮЖИЛТИЙГ ҮНДЭСЛЭЛТЭЙ ТӨЛӨВЛӨЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ЗАМААР ХАМРАН СУРГАЛТ, СУРГАЛТЫН ОРЧНЫГ САЙЖРУУЛАХ ШААРДЛАГАТАЙ БАЙНА	7-32
<i>Мөрдөгдөж буй хууль, дүрэм журам, норм норматив өнөөгийн шаардлагад бүрэн нийцээгүй, зарим эрх зүйн зохицуулалт харилцан уялдаагүй байна .....</i>	<i>7-13</i>
<i>Салбарын хүний нөөцийн нэгдсэн бодлого, төлөвлөгөөгүй, хамран сургалт тэгш, хүртээмжтэй бус, суралцагчийн сурах хэрэгцээнд дэмжлэг үзүүлэхүйц материаллаг орчин нөхцөл бүрдээгүй байна .....</i>	<i>13-27</i>
<i>Ерөнхий боловсролын салбарын төсвийн төлөвлөлт бодитой бус, тусгай зориулалтын шилжүүлгийн гүйцэтгэлд тавих хяналт сул байна .....</i>	<i>27-32</i>
БҮЛЭГ 2. СУРГАЛТЫН ЧАНАР, СУРАГЧДЫН МЭДЛЭГЭЭ ХЭРЭГЛЭХ ЧАДВАР ХАНГАЛТГҮЙ, СУРГУУЛИЙН БОЛОН ХӨНДЛӨНГИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ЗӨРҮҮ ӨНДӨР БАЙНА	33-52
<i>Сургалтын хөтөлбөр, сурах бичиг, багшийн хөгжил, үнэлгээний журмын өөрчлөлтийг иж бүрэн, харилцан уялдаатай байдлаар хэрэгжүүлээгүй байна .....</i>	<i>33-49</i>
<i>Салбарын дотоод болон хөндлөнгийн хяналт үр нөлөө багатай байна .....</i>	<i>49-52</i>
<i>Холбогдох байгууллагын санал: .....</i>	<i>53-59</i>
<i>Саналд өгсөн тайлбар: .....</i>	<i>60-61</i>
ДҮГНЭЛТ:	62
ЗӨВЛӨМЖ:	63-64
ХАВСРАЛТУУД:	65-74

Товчилсон үгийн тайлбар

АДБОУС	Аудитын дээд байгууллагуудын олон улсын стандарт
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
АХБ	Азийн хөгжлийн банк
БГД	Баянгол дүүрэг
БЗД	Баянзүрх дүүрэг
БМДИ	Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт
БНБД	Барилгын норм ба дүрэм
БСУГ	Боловсрол, соёл урлагийн газар
БСШУС	Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайд
БСШУСС	Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайд
БСШУСЯ	Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын яам
БҮТ	Боловсролын үнэлгээний төв
БШУС	Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд
БШУЯ	Боловсрол, шинжлэх ухааны яам
БУМС	Боловсролын удирдлага, мэдээллийн систем
ЕБС	Ерөнхий боловсролын сургууль
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ЗДТГ	Засаг даргын тамгын газар
ЗТБХБС	Зам тээвэр, барилга, хот байгуулалтын байгуулалтын сайд
ИТХ	Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал
МУБИС	Монгол Улсын Боловсролын их сургууль
МУИС	Монгол Улсын Их сургууль
МУЗГ	Монгол Улсын Засгийн газар
МСҮТ	Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв
МХГ	Мэргэжлийн хяналтын газар
МХЕГ	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар
НБГ	Нийслэлийн боловсролын газар
НДШ	Нийгмийн даатгалын шимтгэл
НЗД	Нийслэлийн засаг дарга
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
НХХС	Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайд
ОХУ	Оросын Холбооны Улс
ОНХС	Орон нутгийг хөгжүүлэх сан
СБД	Сүхбаатар дүүрэг
СТСХ	Санхүү, төрийн сангийн хэлтэс
СХД	Сонгинохайрхан дүүрэг
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ТБӨ	Төрийн бус өмч
ТЕЗ	Төсвийн ерөнхийлөн захирагч
ТШЗ	Төсвийн шууд захирагч
УБЕГ	Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар
УИХ	Улсын Их Хурал
ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо
ХЗДХЯ	Хууль зүй, дотоод хэргийн яам
ХНХС	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд
ХУД	Хан-Уул дүүрэг
ХХК	Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани
ХШҮ	Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ
ХШҮДАГ	Хяналт-шинжилгээ үнэлгээ, дотоод аудитын газар
ЧҮС	Чанарын үнэлгээний судалгаа
ШУТИС	Шинжлэх Ухааны Техникийн Их сургууль
ЭЕШ	Элсэлтийн ерөнхий шалгалт
ЭСЯ	Элчин сайдын яам
PISA	Programme for International Student Assessment / Боловсролын олон улсын чанарын үнэлгээ

Хүснэгтийн товьёг

№	Тайлбар	Хуудасны дугаар
Хүснэгт 1	Боловсролын салбарын хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт орсон тоо	7
Хүснэгт 2	“Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030”-д тусгагдсан зорилт	11
Хүснэгт 3	“Алсын хараа-2050” монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшин	11
Хүснэгт 4	III ээлжид хичээллэсэн сургууль, бүлэг, хамрагдсан хүүхдийн тоо	14
Хүснэгт 5	Зөвлөмжийн дагуу байх хүчин чадал	18
Хүснэгт 6	ЕБС-ийн байвал зохих хүчин чадал, одоогийн байгаа хүчин чадал харьцуулалт /2020 оны байдлаар/	18
Хүснэгт 7	Сургуулийн насны хүүхдийн 2015-2045 оны шинэчилсэн хэтийн тооцоо	18
Хүснэгт 8	Шинээр ашиглалтад орсон сургуульд нийлүүлсэн сандал /суудлын тоогоор/	22
Хүснэгт 9	Нормативт хүчин чадлыг бодит бус илэрхийлсэн сургууль	22
Хүснэгт 10	ЕБС-ийн боловсон хүчин /2017-2020 оны хичээлийн жил/	23
Хүснэгт 11	70-100 тэтгэлэгтэйгээр төгссөн төгсөгчдийн тоо, санхүүжилтийн дүн /2017-2019 он/	25
Хүснэгт 12	Мэргэжил дээшлүүлэх үндсэн сургалтад хамрагдсан багш нарын тоон мэдээлэл /2017-2019 он/	26
Хүснэгт 13	Багш нарын төгссөн их, дээд сургууль	26
Хүснэгт 14	Төсвийн харьцуулалт 2020 он /сая төгрөг/	29
Хүснэгт 15	Цалингийн харьцуулалт	31
Хүснэгт 16	Үдийн цай хөтөлбөр, дотуур байрны хоолны зарцуулалт	32
Хүснэгт 17	Сургалтын төлөвлөгөөний харьцуулалт	35
Хүснэгт 18	Олон улсын хөтөлбөртэй төрийн өмчийн сургуулийн сурагчдын тоо, бүлэг	37
Хүснэгт 19	Сургалтын хэв шинж, хөтөлбөр, төлөвлөгөө харьцуулалт	39
Хүснэгт 20	Төрийн бус сургуулийн тусгай зөвшөөрөл болон үйл ажиллагаа явуулж буй хэв шинж	40
Хүснэгт 21	Боловсролын үнэлгээний талаар хууль, хөтөлбөрийн холбогдох заалтууд	42
Хүснэгт 22	ЕБС-ийн суралцагчийг үнэлэх үнэлгээ	42
Хүснэгт 23	2016-2020 онуудад боловсролын чанарын үнэлгээнд хамрагдсан суралцагчдын тоо, нийт хамрагдагсдын тоо: /эзлэх хувиар/	43
Хүснэгт 24	XII ангийн улсын шалгалтын үнэлгээний харьцуулалт	46
Хүснэгт 25	ЭЕШ-ын шалгалтын дүн ИДС-ын босго онооны харьцуулалт /2018-2020/	46
Хүснэгт 26	ЭЕШ-ын шалгуулагчийн тоон харьцуулалт	47
Хүснэгт 27	БҮТ-с зохион байгуулсан ЧҮС-ний хичээлийн агуулга /он тус бүрээр/	48

Зургийн товьёг

№	Тайлбар	Хуудасны дугаар
Зураг 1	Хүмүүн цогцолбор бага сургуулийн анги дүүргэлт, ширээ хоорондын зай	15

Дүрслэлийн товьёг

№	Тайлбар	Хуудасны дугаар
Дүрслэл 1	ТБӨ-ийн сургуулиудын Улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн байдал	10
Дүрслэл 2	Сургуулийн тоо өмчийн хэлбэр, байршлаар	13
Дүрслэл 3	Хамран сургалтын хувийн жин	13
Дүрслэл 4	Хамран сургалт /боловсролын ангиллаар/	13
Дүрслэл 5	Хамран сургалт, хүчин чадлын харьцуулалт	14
Дүрслэл 6	Хүчин чадлаас хэтэрч хамрагдсан хүүхдийн тоо	14
Дүрслэл 7	Хүчин чадалдаа хүрээгүй суудлын тоо	16
Дүрслэл 8	ТБӨ-ийн сургуулийн нийт хүчин чадал ба ашиглалтгүй суудлын харьцуулалт	16
Дүрслэл 9	Төрийн өмчийн ЕБС-ийн хичээлийн байрны барилгын насжилт	19
Дүрслэл 10	Үндсэн багш насны бүлгээр	23
Дүрслэл 11	Мэргэжлийн зэрэг	23
Дүрслэл 12	Тэтгэлгээр суралцагчдын харьцуулалт	24
Дүрслэл 13	Нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативын хэмжээ /мянган төгрөг/ /Нийслэлийн бага ангийн хувьд/	28
Дүрслэл 14	Төсвийн төсөлд хүргүүлсэн санал /тэрбум төгрөг/	28
Дүрслэл 15	Тусгай зориулалтын шилжүүлгийн зарцуулалт /зардлын зүйлээр/	30
Дүрслэл 16	Сургалтын цөм /сайжруулсан/ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд тулгамдаж буй хүндрэл бэрхшээл	36
Дүрслэл 17	Сурах бичгийн агуулга сургалтын хөтөлбөртэй бүрэн уялдаж буй байдал	40
Дүрслэл 18	Сургалтын материал, судлагдахуунаар /эзлэх хувь/	41
Дүрслэл 19	Суралцагчдын сурлагын амжилтын үзүүлэлт /Гүйцэтгэлийн дундаж/	44
Дүрслэл 20	Сурлагын амжилт /2016-2018 он/	44
Дүрслэл 21	Улсын хэмжээнд бага боловсролын хамран сургалт хамгийн өндөр сургуулиудын чанарын үнэлгээний дүнгийн харьцуулалт /Гүйцэтгэлийн хувь/	44
Дүрслэл 22	2019 оны улсын шалгалтын харьцуулалт /112-р сургууль/	45
Дүрслэл 23	2019 оны ЭЕШ-ын харьцуулалт /112-р сургууль/	45
Дүрслэл 24	XII ангийн суралцагчдын сурлагын үнэлгээний харьцуулалт /2018 он/	45
Дүрслэл 25	XII ангийн сурагчдын хичээл сонголт, ЭЕШ өгсөн тоон харьцуулалт /2017-2019 оны нийлбэр дүнгээр/	47
Дүрслэл 26	ЭЕШ-ын хичээл сонголтын тоо /хичээлийн эзлэх хувь/	47
Дүрслэл 27	Сургалтын чанарын нөлөөллийн талаар судалгааны дүн	49
Дүрслэл 28	Сургуулийн хэмжээнд сургалтын чанарт нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлж, үнэлэх ажил хийгддэг эсэх судалгааны дүн	49

Хавсралтын товьёг

№	Тайлбар	Хуудасны дугаар
Хавсралт 1	Боловсролын тухай хууль бусад хуулиудын харилцан уялдаа	65
Хавсралт 2	Холбогдох хуульд батлахаар заасан дүрэм, журам	66
Хавсралт 3	Нийт хамран сургалтын хувь, бусад улс оронтой харьцуулалт /хувиар/	67
Хавсралт 4	Гадаадын хөрөнгө оруулалттай ТБӨ-ийн сургууль	67
Хавсралт 5	Сургуулийн тусгай зөвшөөрлөөр олгосон суудлын ашиглалтын судалгаа, хүчин чадлаас давсан болон ашиглалтгүй байгаа суудлын тоо, аймгаар	68
Хавсралт 6	ЕБС-ийн хичээлийн байрны тоон үзүүлэлт	68
Хавсралт 7	73-108 жилийн насжилттай сургуулийн барилгын жагсаалт	68
Хавсралт 8	Анги дүүргэлт илүү болон хангалтгүй байгаа суудлын тоо /аймгаар/	69-70
Хавсралт 9	Нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативын хэмжээ (мян.төгрөг)	71
Хавсралт 10	ТБӨ-ийн ЕБС-ийн нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативын хэмжээ (мян.төгрөг)	71
Хавсралт 11	ТБӨ-ийн сургуулиудад олгосон санхүүжилт /сая төгрөг/	72
Хавсралт 12	Боловсролын салбарт батлагдсан төсөв /сая төгрөг/	72
Хавсралт 13	Багш бэлтгэж буй их, дээд сургуулиуд	72-73
Хавсралт 14	БУМС-д бүртгэгдсэн хичээл сонголтын нэгтгэл	74

	Аудитын зорилт, хамарсан хүрээ, стандарт, арга зүйн талаарх мэдэгдэл
Аудит хийх үндэслэл, бүрэн эрх	Аудитыг Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын 2020 оны А/53 дугаар тушаалаар баталсан төлөвлөгөөний дагуу “Төрөөс бүх нийтийн ерөнхий боловсрол олгож байгаа өнөөгийн байдал, үр дүн”-д Төрийн аудитын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.3.3-т заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хийв.
Аудитын зорилт	“Төрөөс бүх нийтийн ерөнхий боловсрол олгож байгаа өнөөгийн байдал, үр дүн”-д улсын хэмжээнд нэгдсэн удирдамжаар аудит хийж, дүгнэлт гарган зөвлөмж боловсруулж, Улсын Их Хурал болон холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд танилцуулж, олон нийтэд мэдээлэхэд аудитын зорилт чиглэгдлээ. Дээрх зорилтыг хангахын тулд дараах дэд зорилтын хүрээнд аудитыг гүйцэтгэв. Үүнд: <ul style="list-style-type: none"> ➢ Ерөнхий боловсрол олгож буй өнөөгийн нөхцөл хэрэгцээ шаардлагад нийцэж байгаа эсэх; ➢ Ерөнхий боловсрол олгох үйлчилгээний зорилго, зорилт хангагдаж байгаа эсэх.
Аудитын хамарсан хүрээ	Аудитыг БШУЯ, Сангийн яам, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, аймаг, нийслэлийн ЗДТГ, Боловсролын газар, төрийн болон хувийн өмчийн сургуулиудын 2016-2018 оны үйл ажиллагааг /сүүлийн 3 хичээлийн жил/ хамруулан гүйцэтгэлээ
Аудитын арга зүй, шалгуур үзүүлэлт	Аудитыг гүйцэтгэхэд Төрийн аудитын стандарт, АДБОУС 300, 3000-3100 үндэслэн боловсруулсан Гүйцэтгэлийн аудитын журамд заасан арга зүйг ашиглан Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын баталсан төлөвлөгөө, хөтөлбөрийг мөрдлөг болгон аудитын горимын дагуу нотлох зүйл цуглуулж, холбогдох албан тушаалтнуудтай ярилцлага хийх, асуулга лавлагаа, тодруулга авах, бусад шаардлагатай баримт материал, сүүлийн 3-5 жилийн байдлаарх үндсэн үзүүлэлтэд дүн шинжилгээ хийж, аудитын дүнд үндэслэн дүгнэлт, зөвлөмж боловсруулав.
Аудитын бүрэлдэхүүн, хугацаа	Аудитыг Үндэсний аудитын газрын Гүйцэтгэлийн аудитын газрын захирал бөгөөд тэргүүлэх аудитор С.Оюунгэрэл, Д.Энхболд нар удирдаж, аудитын менежер Б.Саруул чанарын хяналтыг хэрэгжүүлж, ахлах аудитор Б.Хишигтогтох, аудитор Э.Уянга, Ж.Мөнхбилгүүн, Э.Мөнхмандах, Б.Буянхишиг нар болон орон нутаг дах төрийн аудитын газрын аудиторууд хамтран гүйцэтгэв. Аудитын төлөвлөгөөг 2020 оны 3 дугаар сарын 31-ний өдрийн дотор батлуулж, талбарын ажлыг 2020 оны 9 дүгээр сарын 21-ний өдрөөс 2020 оны 11 дүгээр сарын 06-ны өдөр хүртэл хугацаанд гүйцэтгэж, орон нутаг дахь Төрийн аудитын байгууллагуудаас ирүүлсэн аудитын тайлан, судалгааг 2020 оны 11 дүгээр сарын 05-ны өдрийн дотор хүлээн авч нэгтгэсэн бөгөөд аудитын тайланг холбогдох үе шатны хяналтаар хянуулан Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын тушаалаар баталгаажуулж, Улсын Их Хурал болон холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд хүргүүлэв.
Хүндрэл бэрхшээл	Аудитын талбарын ажлыг 2020 оны 8 дугаар сарын 17-ны өдрөөс эхлүүлэхээр төлөвлөсөн боловч БШУС-ын 2020 оны 8 дугаар сарын 31-ний өдрийн 1а/691 дугаартай албан бичгээр ирүүлсэн хүсэлтээс шалтгаалан аудитын нээлтийг 2020 оны 9 дүгээр сарын 21-ний өдөр эхлүүлсэн болно. Мөн талбарын ажлын явцад Ковид-19 цар тахлын улмаас Улсын онцгой комиссоос улс даяар Бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт удаа дараа шилжүүлсэнтэй холбоотой аудитыг батлагдсан төлөвлөгөө, хөтөлбөрт заасан хугацаанд гүйцэтгэх боломжгүй байлаа.

БҮЛЭГ 1. ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ ШИНЭЧЛЭХ, ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ, САНХҮҮЖИЛТИЙГ ҮНДЭСЛЭЛТЭЙ ТӨЛӨВЛӨЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ЗАМААР ХАМРАН СУРГАЛТ, СУРГАЛТЫН ОРЧНЫГ САЙЖРУУЛАХ ШААРДЛАГАТАЙ БАЙНА

Мөрдөгдөж буй хууль, дүрэм журам, норм норматив өнөөгийн шаардлагад бүрэн нийцээгүй, зарим эрх зүйн зохицуулалт харилцан уялдаагүй байна

1.1 Ерөнхий боловсрол олгохтой холбоотой үйл ажиллагааг Боловсролын тухай, Бага, дунд боловсролын тухай, Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай, Ерөнхий боловсролын сургуулийн хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээний тухай, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоор зохицуулж байна.

1.2 Боловсролын тухай хуулиуд тус тусдаа батлагдаж ирсэн бөгөөд 2002 оноос өнөөг хүртэлх хугацаанд холбогдох хуулиуд шинэчлэн батлагдсан, нэмэлт өөрчлөлт орсон, боловсролын салбар 12 жилийн сургалтад шилжсэн, Цөм хөтөлбөр хэрэгжүүлж эхэлсэн зэргээс дараах байдлаар нэмэлт, өөрчлөлт орсон байна.

Хүснэгт 1. Боловсролын салбарын хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт орсон тоо

№	Хуулийн нэр	Батлагдсан огноо	Нэмэлт, өөрчлөлт орсон тоо
1	Боловсролын тухай хууль	2002-05-03	26
2	Бага, дунд боловсролын тухай хууль	2002-05-03	13
3	Дээд боловсролын тухай	2002-05-03	10
4	Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай	2008-05-23	6
5	Дээд боловсролын санхүүжилт, суралцагчдын нийгмийн баталгааны тухай	2011-07-09	6
6	Ерөнхий боловсролын сургуулийн хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээний тухай	2019-05-30	1
7	Багшийн хөгжлийг дэмжих хууль	2018-06-27	-

Эх сурвалж: <http://legalinfo.mn>

1.3 Боловсролын тухай хуульд 2016 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдөр оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр тус хуулийн 11.2-т заасан боловсролын стандарт хэсгээс “суралцагчийн зайлшгүй эзэмшсэн байвал зохих боловсролын агуулгын түвшин, түүний үнэлгээ” хэсгийг хасаж, “Боловсролын стандарт нь багшийн мэргэжлийн түвшин, сургалтын орчинд тавигдах үндсэн шаардлагыг тодорхойлно” болгон өөрчлөн найруулсан боловч тус хуулийн дараах заалтууд болон Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн холбогдох заалтуудыг нийцүүлж шинэчлээгүй байна. Тухайлбал,

Боловсролын тухай хууль

- 3.1.4. “боловсролын түвшин” гэж тухайн шатанд эзэмшвэл зохих сургуулийн өмнөх, **бага, дунд, дээд боловсролын агуулгын стандартаар** тогтоосон мэдлэгийн хэмжээг;
- 7.2. **Албан боловсролын агуулга, стандартыг** хуульд заасан журмын дагуу тогтооно.
Бага, дунд боловсролын тухай хууль
9 дүгээр зүйл “Бага, дунд боловсролын стандартын хэрэгжилт”
- 9.1. Суралцагчийн мэдлэг, чадвар, төлөвшил, сурлагын ахиц, өөрчлөлтийг сургалтын явцад болон анги дэвших, сургууль төгсөхөд нь шалган үнэлж **боловсролын стандартын хэрэгжилтийг** дүгнэнэ.
- 9.2. **Боловсролын стандартын хэрэгжилтийг** багшийн үнэлгээ, сургуулийн шалгалтын болон хөндлөнгийн үнэлгээний байгууллагын дүнгээр тодорхойлно.
- 12.1. Ерөнхий боловсролын сургууль нь **боловсролын стандартаар** тогтоосон бага, суурь, бүрэн дунд боловсрол эзэмшүүлэх сургалтын байгууллага мөн.
- 14.3. Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас баталсан цөм хөтөлбөрийн дагуу явуулж байгаа бүх нийтийн ерөнхий **боловсролын стандартаас** давсан агуулга бүхий сургалтыг гүнзгийрүүлсэн сургалт гэнэ.
- 14.4. Төрөлжсөн болон гүнзгийрүүлсэн сургалттай ерөнхий боловсролын сургууль нь суралцагчид **бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын стандартын** агуулгыг заавал эзэмшүүлнэ.
- 14.9. Гүнзгийрүүлсэн сургалттай сургуульд бүх нийтийн ерөнхий **боловсролын стандартаас** давсан агуулгаар явуулсан сургалтын нэмэгдэл зардлын хэмжээг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын баталсан жишгийг үндэслэн сургуулийн зөвлөл тогтооно. Сургалтын нэмэгдэл зардлыг эцэг, эх, асран хамгаалагчаас гаргуулж болно.

1.4 Зарим хуулийг шинэчлэн батлахдаа Боловсролын тухай хуульд зохих нэмэлт өөрчлөлтийг оруулаагүйгээс зарим харилцаа уялдаагүй, зохицуулалтгүй болж хууль хоорондын хийдэл үүсгэсэн байна. /Дэлгэрэнгүйг Хавсралт 1-с үзнэ үү/Тухайлбал:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль 2016 оны 2 дугаар сарын 05-ны өдөр батлагдсантай холбоотойгоор Боловсролын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.9 дэх заалт, 43 дугаар зүйлийн 43.1.8 дахь заалтын “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай” гэснийг “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” гэж

өөрчилсөн байна. Гэвч Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт нь хүчингүй болсон хуулийн зүйл, заалтаас зөрүүтэй төдийгүй нэмэгдэл цалинтай холбоотой зохицуулалт тусгаагүй;

- Боловсролын тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.6-д "Орой, эчнээ, албан бус хэлбэрээр иргэдэд бага, суурь, бүрэн дунд боловсрол эзэмшүүлэхэд шаардагдах зардлыг улсын болон орон нутгийн төсвөөс санхүүжүүлнэ" гэж заасан хэдий ч 2016 оны 4 дүгээр сарын 16-ны өдрийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсгийн "Албан сургалт нь өдөр, орой, эчнээ, экстернат зэрэг хэлбэртэй байж болно" гэсэн хэсгийг хассанаар албан сургалтын хэлбэр тодорхой зохицуулалтгүй болсон;
- Боловсролын тухай хуульд оруулсан 2016 оны 4 дүгээр сарын 16-ны өдрийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр 48 дугаар зүйлийн 48.3-д "сум, дүүргийн Засаг дарга, боловсролын хяналтын улсын байцаагч" гэснийг хассанаар боловсролын салбарт мэргэжлийн тавих хяналт субъект тодорхойгүй болсон;
- Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлттэй холбоотойгоор Боловсролын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.1 дэх заалтад нэмэлт өөрчлөлт оруулаагүй;
- Төрийн албаны тухай хуулийг 2017 оны 12 дугаар сарын 07-ны өдөр шинэчлэн баталсан холбоотой Боловсролын тухай хуулийн 43 дугаар зүйлийн 43.4, 43.6, 43.7 дугаар заалтыг шинэчлэн батлаагүй;
- Стандартчилал, техникийн зохицуулалт, тохирлын үнэлгээний итгэмжлэлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга 2017 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдөр батлагдсантай холбогдуулан Боловсролын тухай хуулийн 11.3¹ дахь заалт хүчингүй болсон тул тус хуульд заасан боловсролын стандартыг батлах харилцаа зохицуулалт тодорхойгүй болсон.

1.5 Боловсролын тухай болон Бага, дунд боловсролын тухай хууль, ерөнхий боловсролын салбарт мөрдөгдөж буй дүрэм, журамд шашны сургууль² болон их, дээд сургуулийн харьяа ахлах сургуулийн үйл ажиллагааны талаар зохицуулалт хангалтгүй байна.

- Нийслэлд байршилтай Гэсэр сум, Бэтүб сүмд үйл ажиллагаа явуулж буй шашны сургуулиуд бүрэн дунд боловсрол олгож байгаа нь Боловсролын тухай хуулийн 18.4 "Шашны сургуульд суралцагчид суурь боловсрол эзэмшүүлэх харилцааг энэ хууль болон Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулиар зохицуулна" гэж заасантай нийцэхгүй байх тул албан шаардлага өгөө,
- Үндэсний батлан хамгаалахын их сургуулийн харьяа "Тэмүжин-Өрлөг" бүрэн дунд сургуулийн сургалтын үйл ажиллагаа ,

1.6 Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль, Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль, Боловсролын тухай хуулийн холбогдох заалтуудыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хөрөнгө аймаг, нийслэлийн боловсролын газар, ерөнхий боловсролын сургуулиудын төсөвт батлагдахгүй байгаагаас гамшиг, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, багшийн хөгжлийг дэмжих, багш сурагчийн хөдөлмөрийг бодитой үнэлж, шагнаж урамшуулах боломжийг хязгаарлаж байна. Тухайлбал,

- Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 51.2-т "Гамшгаас хамгаалах, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээний зардалд аймаг, нийслэл, сум, дүүрэг, төрийн байгууллага тухайн жилийн төсвийнхөө 1.0 хувиас доошгүй зарцуулахаар тооцон төсөвт тусгаж, хуулийн этгээд тухайн жилийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зардлын 1.5 хувиас доошгүй хэмжээний хөрөнгийг төлөвлөж зарцуулна";
- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.2-т "Төсвийн байгууллага нь тухайн жилийн батлагдсан төсвийн 0.5 хувиас, аж ахуйн нэгж байгууллага эрсдэлийн түвшинээс хамааран үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зардлын 1.5 хувиас доошгүй хэмжээний хөрөнгийг хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн болон үйлдвэрлэлийн осол, хурц хордлого, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд тус тус зарцуулна";
- Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.3-т "Багшийн хөгжлийн төвийн үйл ажиллагаанд ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэг, мэргэжлийн боловсрол сургалтын байгууллагын нийт хувьсах зардлын хоёр хувь хүртэл хэмжээний зардлыг зарцуулна" гэж заасан боловч Засгийн газрын 2016 оны "Хувьсах зардлын дундаж норматив, санхүүжүүлэх аргачлал батлах тухай" 242 дугаар тогтоолоор батлагдсан бага, дунд боловсрол эзэмшүүлэхэд нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативыг тооцох бүрэлдэхүүнд тусгаагаагүй гэж тус тус заасан хэдий ч сургуулийн төсөвт хөрөнгө төлөвлөсөн ч батлагддаггүй байна.

1.7 Мөн боловсролын салбарын хуулиудад Засгийн газар, Боловсролын сайд дангаараа болон бусад салбарын сайдтай хамтарсан, стандартын болон мэргэжлийн хяналтын байгууллагаас баталж, мөрдүүлэхээр заасан дараах 24 дүрэм, журам, хөтөлбөр, стандартыг батлаагүй бөгөөд зарим төслийг боловсруулах шатандаа байх тул албан шаардлага өгөв. /Дэлгэрэнгүйг Хавсралт 2-с үзнэ үү/

1.8 Боловсролын тухай хууль түүнд нийцүүлэн гарсан зарим дүрэм, зааврын заалт бусад хууль эрх зүйн актуудтай харилцан уялдаагүй, өнөөгийн хэрэгцээ шаардлагад нийцээгүй байна. Үүнд:

- Эрүүл мэндийн сайд, БСШУСС-ын /хуучин нэрээр/ 2018 оны А/494, А/761 дүгээр хамтарсан тушаалаар ерөнхий боловсролын сургуулийн захирал нарт сэтгэл зүйчийг орон тоогоор ажиллуулах үүрэг өгч, ажлын байрны тодорхойлолтын үлгэрчилсэн зааврыг баталсан боловч Боловсролын тухай хууль, Засгийн газрын 2019 оны "Төрийн үйлчилгээний зарим албан тушаалын зэрэглэлийг шинэчлэн тогтоох тухай" 25 дугаар тогтоолоор баталсан албан тушаалын зэрэглэлд батлаагүй;

¹ Боловсролын тухай хуулийн 11.3.стандартыг асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага боловсруулан, Стандартчилал, тохирлын үнэлгээний тухай хуулийн 6.5-д заасны дагуу батлуулж, улсын бүртгэлд бүртгүүлнэ.

² Боловсролын тухай хуулийн 18.4 Шашны сургуульд суралцагчид суурь боловсрол эзэмшүүлэх харилцааг энэ хууль болон Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулиар зохицуулна. Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 8.3 Шашны сургуульд суралцагчдад иргэний суурь боловсрол олгохыг тухайн сургууль хариуцна

- БСШУС, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайд, Сангийн сайд нарын 2007 оны 307/91/237³ дугаар хамтарсан тушаалаар баталсан журамд анги дүүргэлтийг бага ангид 30-35, дунд, ахлах ангид 32-35 хүүхэдтэй байхаар баталсан нь Зам тээвэр, барилга, хот байгуулалтын сайдын 2011 оны 305 дугаар тушаалаар баталсан “Ерөнхий боловсролын сургуулийн барилгын төлөвлөлтийн дүрэм”-ийн 1 дүгээр зүйлийн 1.3.6⁴-д заасан анги дүүргэлтийн хүүхдийн тоотой уялдаагүй;
  - Засгийн газрын 2019 оны 07 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Төрийн албан хаагчид өндөр насны тэтгэвэрт гарахад нэг удаагийн буцалтгүй тусламж олгох журам”-д үр дүнгийн урамшуулал, өндөр насны тэтгэвэрт гарахад олгох нэг удаагийн буцалтгүй тусламжийг зөвхөн төрийн болон орон нутгийн өмчийн ЕБС-ийн албан тушаалтнуудад олгоно гэж заасан нь Боловсролын тухай хуулийн 43 дугаар зүйлийн 43.3-т “Багш, суралцагчид үзүүлэх хөнгөлөлт, нөхөх олговор, тэтгэлэг, тэтгэмж, шагналыг урамшил нь өмчийн хэлбэр харгалзахгүй адил тэгш байна” гэж заасантай нийцээгүй;
  - Засгийн газрын 2011 оны 311 дүгээр тогтоолоор баталсан “Аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагаанд дотоод хяналт шалгалтыг зохион байгуулах нийтлэг журам”-д зааснаар ААНБ бүр дотоод хяналтыг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй хэдий ч БСШУСС, Сангийн сайдын 2018 оны А/024/11 дугаар хамтарсан тушаалаар баталсан “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн багшаас бусад захиргааны удирдлага, боловсролын бусад ажилтны орон тооны жишиг норматив”-т дотоод хяналтын ажилтны орон тоо батлагдаагүйгээс захирлын тушаалаар дотоод хяналтын ажилтныг томилон ажиллуулж, зарим сургуулиудад хавсран гүйцэтгүүлж байгаа нь ажилтнуудын ажлын ачааллыг нэмэгдүүлж ажлын гүйцэтгэл үр дүнд нь нөлөөлөхөөр байна.
  - Боловсролын тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 41.2-д “Төрийн бус өмчийн боловсролын сургалтын байгууллагын сургалтын орчинг сайжруулах, тэдгээрийг багшлах боловсон хүчнээр хангахад Засгийн газар тогтоосон журмын дагуу дэмжлэг, тусалцаа үзүүлнэ” гэж заасан ч ямар журмаар дэмжлэг, тусалцаа үзүүлэх нь тодорхойгүй, багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх үндсэн сургалтад хамруулж байгаагаас өөр дэмжлэг үзүүлээгүй байна.
  - Боловсролын сайдын 2018 оны А/608 дугаар тушаалаар баталсан “Цэцэрлэг, сургуулийн орчинд гар утас, цахим хэрэгсэл болон сүлжээг зохистой хэрэглэх журам”-ын 3.8-д танхимын сургалтын үед багш нар суралцагчдад нийгмийн сүлжээг ашиглан даалгавар, бие даалт өгөхийг хориглох”-оор зохицуулсан байна.
- Covid-19 цар тахлын дэгдэлтийн үед зохион байгуулж буй онлайн болон теле хичээлийн үйл ажиллагаанд багш нар <https://classroom.google.com>, <https://meet.google.com> платформ ашиглаж сурагчдад хичээл заах, даалгавар өгөх, шалгах, мөн нийгмийн сүлжээгээр өдөр тутамдаа мэдээлэл солилцож буй боловч тодорхой эрх зүйн зохицуулалтгүй байна.

1.9 Холбогдох хуульд заасны дагуу Засгийн газар нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын хүүхдийн тооноос хамаарсан өсөн нэмэгдэх итгэлцүүрийг жил бүр шинэчлэн батлаагүй, зарим дүрэм журмыг хуульд нийцүүлэн шинэчлэн баталж мөрдүүлээгүй байна.

- Боловсролын тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.3⁵-д заасан нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын хүүхдийн тооноос хамаарсан өсөн нэмэгдэх итгэлцүүр, 41 дүгээр зүйлийн 41.3⁶-т заасан төрийн бус өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн нэг суралцагчид төрөөс ногдох сургалтын норматив зардлын хэмжээг Засгийн газрын 2016 оны 242 дугаар тогтоолоор баталсан боловч тухай бүр шинэчлэн батлаагүй.
- Засгийн газрын 2012 оны 180 дугаар тогтоолоор баталсан Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институтын дүрмийг Боловсролын тухай хуулийн 2016 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдрийн “16.7 Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх, арга зүйн байгууллагын дүрэм, бүтцийг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, орон тоог санхүү, төсвийн болон боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран батална” гэж заасан нэмэлт өөрчлөлттэй уялдуулж шинэчлэн батлаагүй.
- Ерөнхий боловсролын сургуулийн хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээний тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.5-д “Сургуульд хоол зүйч, мэргэжлийн тогооч, туслах тогооч ажиллах бөгөөд суралцагчийн тооноос хамаарч бэлтгэгч, угаагч, үйлчлэгч ажиллана” гэж заасан байхад БШУСС, Сангийн сайдын хамтарсан 2018 оны А/024/11 дугаар тушаалаар баталсан “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн багшаас бусад, захиргааны удирдлага, боловсролын бусад ажилтны орон тооны жишиг норматив”-д хоол зүйчийн орон тоо байхгүй бөгөөд жишиг нормативд өөрчлөлт оруулж, хууль хэрэгжих боломжийг бүрдүүлээгүй.
- БСШУС-ын 2002 оны 333 дугаар тушаалаар баталсан “Ерөнхий боловсролын сургуульд гүнзгийрүүлсэн болон мэргэжлийн сургалт зохион байгуулах үлгэрчилсэн журам”-ыг Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 2016 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдрийн “Төрөлжсөн болон гүнзгийрүүлсэн сургалтын үйл ажиллагаа зохион байгуулах журмыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална” гэсэн нэмэлт, өөрчлөлттэй уялдуулж шинэчлэн батлаагүй.
- БСШУСС-ын 2018 оны 5 дугаар сарын 01-ний өдрийн А/243 дугаар тушаалаар баталсан “Ёс зүйн зөвлөлийн ажиллах үлгэрчилсэн журам”-ын 2.1-д “Зөвлөл нь аймаг, нийслэлийн Засаг даргын дэргэд, ... 7-9 хүний бүрэлдэхүүнтэй байна” гэж заасныг 2018 оны 6 дугаар сарын 27-ны өдөр батлагдсан Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.3-т “Аймаг, нийслэлийн боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дэргэдээ багшийн ёс зүйн хороотой байна” гэж заасантай нийцүүлж шинэчлээгүй.
- Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.2⁷-т заасны дагуу БСШУС-ын 2003 оны 451 дүгээр тушаалаар баталсан “Ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төвийн суралцагчийн үлгэрчилсэн дүрэм”-ийг ХНХС-ын 2016 оны А/249 дүгээр тушаалаар хүчингүй болгосон тул шинэчлэн батлах шаардлагатай;

³ Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн ажлын норм тогтоох, багш, зарим албан тушаалтын цалин хөлсийг тооцож олгох журам батлах тухай

⁴ Ерөнхий боловсролын сургуулийн анги дүүргэлт 30 хүүхдээс ихгүй, өдөр өнжүүлэх бүлэг болон 6 настай 1-р ангид хамрагдах хүүхдийн тоог тухайн хот, суурины хүн амын тоо, нятрал, бүтэц бүрэлдэхүүнийг үндэслэн зургийн даалгаврын дагуу тогтооно. 6 настай хүүхдийн онцлогоос хамаарч анги дүүргэлтийг 20-24 сурагчтай байхаар тооцох нь зохимжтой.

⁵ Боловсролын тухай хуулийн Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд, мэргэжлийн боловсрол эзэмшүүлэхэд нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж норматив, түүний бүрэлдэхүүн, аймгийн төвөөс бусад сум, тосгон, багийн сургуульд бага, суурь, бүрэн дунд боловсрол эзэмшүүлэхэд нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын хүүхдийн тооноос хамаарсан өсөн нэмэгдэх итгэлцүүрийг Засгийн газар жил бүр шинэчлэн тогтооно

⁶ Боловсролын тухай хуулийн 41.3. Төрийн бус өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн нэг суралцагчид төрөөс ногдох сургалтын норматив зардлын хэмжээг тухайн боловсролын сургалтын байгууллагын сургалтын төлбөртэй нь уялдуулан Засгийн газар жил бүр шинэчлэн тогтооно.

⁷ Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 17.2 Ерөнхий боловсролын сургуулийн суралцагч эрмэлзэл, үлгэрчилсэн дүрэмтэй байх бөгөөд тэдгээрийг боловсролын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална

- Боловсролын тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.1.24-т заасан “Багш, ажилтны мэргэжил дээшлүүлэх журам”-ыг БШУС-ын 2013 оны 287 дугаар тушаалаар баталсан хэдий ч БСШУСЯ-наас ХЗДХЯ-нд хүргүүлсэн 2013 оны А/287 дугаар албан бичгээр нийгээр дагаж мөрдөх хэм хэмжээ актаас хасалт хийлгэсэн тул шинэчлэн батлах шаардлагатай;
- Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.3-т “Багшид ажлын гүйцэтгэлд суурилсан урамшууллыг олгох бөгөөд холбогдох журмыг Засгийн газар батална” гэж заасан боловч тус журам батлагдаж гараагүй, Засгийн газрын 2019 оны 5 дугаар тогтоолын 3 дугаар хавсралтад батлагдсан “Төрийн албан хаагчид мөнгөн урамшуулал олгох журам”-ын 4.1-д “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагын багш, туслах багш, албан хаагчид улсрлын ажлын үр дүнгийн мөнгөн урамшуулал олгоно” гэж заасныг баримталж байна.
- БСШУС-ын 2003 оны 321 дүгээр тушаалаар батлагдсан “ЕБС, цэцэрлэгийн үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ хийж, үнэлгээ өгөх тоон болон чанарын шалгуур үзүүлэлт”-ийг мөрдөж байгаа боловч үйл ажиллагааг үнэлэх чанарын үзүүлэлтийн шалгуур тодорхойгүй, салбарын хууль тогтоомжуудтай уялдуулан шинэчлэх шаардлагатай байна.

1.10 Мөн аймаг, нийслэлийн боловсролын газар, Засаг дарга, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын зүгээс байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах, хөгжүүлэх төлөвлөгөө батлах, хамран сургах тойргийг тогтоох, захирал, эрхлэгчийг сонгон шалгаруулах, томилох эрхээ хэрэгжүүлж буй боловсролын сургалтын байгууллага нь Иргэний хуулийн 99.1⁸, 99.2⁹-д зааснаар орон нутгийн өмчийн боловсролын байгууллагад хамаарч байна.

1.11 Боловсролын тухай хуульд боловсрол сургалтын байгууллагын өмчийн хэлбэрийн талаар зохицуулалт хангалтгүйгээс дараах сургуулиудын статус тодорхойгүй байна. Тухайлбал:

- **Улаанбаатар хот дахь олон улсын сургууль /International school of Ulaanbaatar/**
Тус хувийн, ашгийн бус сургуулийг тухайн үеийн Улаанбаатар хот дахь Элчин сайдын яамдууд, НҮБ, олон улсын болон төрийн бус байгууллагад ажилладаг эцэг эхчүүд санаачлан 1992 онд байгуулсан байна. Сургуулийн дүрэмд “Удирдах зөвлөл нь 5-11 гишүүнтэй байх, АНУ-ын Төрийн Департаментээс дэмжлэг /мөнгө ба төрөл бүрийн дэмжлэг/ авах боломжтой болгох үүднээс нэг санал өгөх эрхтэй гишүүнийг АНУ-ын ЭСЯ-аас томилно. Энэ заалт зөвхөн уг дэмжлэг байгаа хугацаанд хүчин төгөлдөр байна”, “Нэг үндэстний сурагчдын тоо нийт сургуульд элсэгчдийн 40 хувиас хэтрэхгүй байна” гэж заасан байна. Тус сургуулийн ач холбогдлыг харилцан хүлээн зөвшөөрч, эрх зүйн байдлыг зохицуулахыг эрмэлзэж АНУ-ын Засгийн газар, Монгол Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийг 2004 оны 5 дугаар сарын 26-ны өдөр байгуулж, УИХ-аас “Улаанбаатар хот дахь олон улсын сургуулийн тухай хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай” хуулийг 2005 оны 10 дугаар сарын 27-ны өдөр баталсан байна. Уг хэлэлцээрт “Сургууль нь Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу хуулийн этгээд байна. Энэхүү хэлэлцээрт өөрөөр заагаагүй тохиолдолд Сургуулийн үйл ажиллагаа нь Монгол Улсын хууль тогтоомжоор зохицуулагдана” гэж заажээ.
Монгол Оросын хамтарсан сургууль /Орос 3 дугаар сургууль/
- Тус сургууль нь Монгол Улсын Засгийн газар ОХУ-ын Засгийн газар хоорондын комиссын шийдвэрийн дагуу 1992 онд байгуулагдсан, ОХУ-ын Боловсролын яам, Буриад Улсын Шинжлэх, ухаан боловсролын яам хооронд 1994 онд байгуулсан 3 талт гэрээний дагуу үйл ажиллагаа явуулж байна.
Монгени цогцолбор сургууль
- Тус сургууль нь төр, иргэн Н.Лхагва, “Монгени сан” ТББ-ын хамтарсан хөрөнгө оруулалттай боловч боловсролын статистикт төрийн өмчийн сургуулийн ангилалаар тайлагнаж байна. Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн лавлагаагаар үүсгэн байгуулагч иргэн Н.Лхагва-ын нэрээр бүртгэгдсэн байна.

Дүрслэл 1. Хувийн сургуулиудын Улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн байдал

1.12 Улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй 155 хувийн сургуулиудын улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн байдлыг үзэхэд хариуцлагын хэлбэр харилцан адилгүй, дийлэнх буюу 48.7 хувийг “Боловсрол, сургалтын байгууллага”, 34.0 хувийг “Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани”, 17.3 хувийг “Төрийн бус байгууллага” эзэлж байна.

1.13 Мөн үндсэн үйл ажиллагааг “Бага, дунд боловсрол олгох үйл ажиллагаа”, “Бага, суурь болон дунд боловсрол олгох үйл ажиллагаа”, “Боловсрол эзэмшүүлэх сургалт”, “Бүрэн дунд боловсрол”, “Ерөнхий боловсролын дунд сургуулийн үйл ажиллагаа” гэх зэргээр харилцан адилгүй бүртгэсэн төдийгүй Боловсролын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.4-д “Төрийн бус өмчид түшиглэн байгуулах боловсролын сургалтын байгууллага ашгийн төлөө бус болон ашгийн төлөө байна” гэж заасан хэдий ч

Эх сурвалж: УБЕГ, аймаг, нийслэл дэх Төрийн аудитын байгууллагаас ирүүлсэн судалгаа

⁸ Иргэний хуулийн 99.1 Монгол Улсад нийтийн болон хувийн өмч байна,

⁹ Иргэний хуулийн 99.2.Нийтийн өмч нь төрийн, орон нутгийн, шашны, олон нийтийн гэсэн хэлбэртэй байна,

дийлэнх хувийн сургуулиуд ашгийн бус үйл ажиллагаа явуулдаг бүртгэлтэй тул татвар төлдөггүй байна.

1.14 Салбарын яамны зүгээс төрийн өмчийн бус сургуулиудын сургалтын төлбөрийн орлогын зарцуулалт, зардлын бүрэлдэхүүн, тэдгээрийн зохистой харьцаа, эзний өмчийг хэрхэн нэмэгдүүлж буй байдалд дүн шинжилгээ хийгээгүй байна.

1.15 Иймд салбарын яам холбогдох байгууллагатай хамтран төрийн өмчийн бус сургуулиудын хариуцлагын хэлбэрийг тодорхой болгох, суралцагчийн хувьд төлж буй төлбөрөөс хүртэх өгөөжийг тодорхойлж, тооцох боломжийг бүрдүүлэх зохицуулалтыг бий болгох шаардлагатай байна.

Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого, “боловсрол” үндэсний хөтөлбөрт тусгасан зорилтыг жил бүрийн үндсэн чиглэлд бүрэн тусгаагүй байна

1.16 Монгол Улсын Засгийн газрын 2013 оны 295 дугаар тогтоолоор “Зөв монгол хүүхэд” үндэсний хөтөлбөр, тус үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд “Бага дунд боловсролын чанарын шинэчлэл”, “Авьяас” “Ном” дэд хөтөлбөрийг 2013-2016 онд улсын хэмжээнд, Монгол хэлний тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.2-т заасныг үндэслэн Засгийн газрын 2020 оны 96 дугаар тогтоолоор “Монгол бичгийн үндэсний хөтөлбөр III”-ийг тус тус баталсан байна.

1.17 УИХ-ын 2016 оны 19 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030¹⁰”-д Монгол иргэнийг төлөвшүүлэх ерөнхий боловсролын тогтолцоог олон улсын жишигт нийцүүлэн хөгжүүлж, чанарыг баталгаажуулах хүрээнд дараах зорилтууд тусгагдсан байна. Үүнд:

Хүснэгт 2. “Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030”-д тусгагдсан зорилт

I үе шат (2016-2020)	Боловсролын олон улсын чанарын үнэлгээнд /PISA/ хамрагдах бэлтгэлийг хангаж, нийт ерөнхий боловсролын сургуулийг хоёроос ихгүй ээлжээр хичээллэх боломжийг бүрдүүлэх, уламжлалт нүүдлийн ахуйд зохицсон боловсрол олгох хөтөлбөр боловсруулж, нэвтрүүлэх. Бүрэн дунд боловсрол эзэмшсэн хүүхэд бүр мэргэжлийн чиг баримжаатай болсон байх.
II үе шат (2021-2025)	Боловсролын олон улсын чанарын үнэлгээнд хамрагдах, хоёр ээлжээр хичээллэж байгаа ерөнхий боловсролын сургуулийн тоог 30 хүртэл хувиар бууруулах, анги дүүргэлтийг багасгаж, улсын дунджийг 25-аас илүүгүй байлгах.
III үе шат (2026-2030)	Боловсролын олон улсын чанарын үнэлгээнд эзлэх байрыг 5-аар урагшлуулж, сургалтын лаборатори, тоног төхөөрөмж, техник хэрэгслээр бүх сургуулийг 100 хувь хангах, хоёр ээлжээр хичээллэж байгаа ерөнхий боловсролын сургуулийн тоог 50 хүртэл хувиар бууруулах, анги дүүргэлтийг багасгаж, улсын дунджийг 20-оос илүүгүй байлгах.

Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/annex/details/7105?lawid=11725>

1.18 УИХ-ын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан ““Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого”-д “Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлж, боловсролыг хувь хүний хөгжил, гэр бүлийн амьдралын баталгаа, улс орны хөгжлийн суурь болгон насан туршдаа суралцахуйн тогтолцоог бэхжүүлэх” зорилтын хүрээнд 44 үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр тусгаж, шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшинг дараах байдлаар тодорхойлжээ.

Хүснэгт 3. “Алсын хараа-2050” монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшин

№	Шалгуур үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Суурь түвшин	Хүрэх түвшин		
				2025	2030	2050
1	Суурь боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин	хувь	94.9	95.9	96.8	100
2	7-14 насны хүүхдийн суурь чадвар (унших, тоо бодох)	хувь	61.6	70	75	90
3	Нийт төгсөгчид ажил эрхэлж байгаа төгсөгчдийн эзлэх хувь (МСҮТ, их, дээд сургууль)	хувь	76.5	90	95	100
4	Бүлэг дүүргэлт (боловсролын бүх түвшинээр)	тоо	ЕБС хотод-35, хөдөө - 28	25-30	20-30	20-30

Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/annex/details/11059?lawid=15406>

¹⁰ УИХ-ын 2016 оны 19 дүгээр тогтоолоор батлагдсан бөгөөд УИХ-ын 2020 оны ““Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай” 52 дугаар тогтоолоор хүчингүй болсон.

1.19 Засгийн газрын 2010 оны 31 дүгээр тогтоолоор баталсан “*Боловсрол*” үндэсний хөтөлбөр (2010-2021 он), УИХ-ын 2015 оны 12 дугаар тогтоолоор “*Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого*”-ыг баталж, стратегийн зорилтыг Монгол Улсын жил бүрийн эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл болон улсын төсөвт тусгаж хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт даалгаж, дараах үр дүнд хүрэхээр тусгажээ. Тухайлбал,

Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого /2014-2024 он/

- Ерөнхий боловсролын сургалтын олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн стандарттай дүйцэхүйц үндэсний хөтөлбөрийг нэвтрүүлж, олон улсын хөтөлбөрийн магадлан итгэмжлэлд 2018-2019 оны хичээлийн жилд хамрагдсан байна;
- Сурлагын амжилтын олон улсын чанарын үнэлгээний судалгаанд 2021 онд хамрагдана;
- Ерөнхий боловсролын сургуульд заах арга зүй, сургалтын технологиор мэргэшсэн магистр зэрэгтэй багшийн эзлэх хувийг 70 хувьд хүргэнэ;
- Ерөнхий боловсролын сургууль нэг ээлжээр хичээллэх боломж бүрдсэн байна;
- Боловсролын удирдлага, мэдээллийн нэгдсэн системийг 2016-2017 оны хичээлийн жилээс үндэсний хэмжээнд бүрэн нэвтрүүлсэн байна.

“Боловсрол” үндэсний хөтөлбөр (2010-2021 он) стратегийн 6 зорилтын хүрээнд

- Ерөнхий боловсролын сургуулийг 12 жилийн сургалтын тогтолцоонд шилжүүлэх болон цогц чадамжид суурилсан сургуулийн өмнөх, бага, дунд боловсролын стандарт, сургалтын хувилбарт төлөвлөгөө, хөтөлбөрүүд боловсорч тогтвортой мөрдөгдөнө;
- Ерөнхий боловсролд олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн стандарт, хөтөлбөрийг нэвтрүүлсэн байна;
- Олон улсын жишигт ойртсон болон IB (International Baccalaureate) хөтөлбөрт хамрагдах эрхтэй сургуулийн тоо нэмэгдэнэ;
- Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурах бичгийн хангамж сайжирна;
- Багш бүрийн мэргэжлийн болон арга зүйн хөгжилд бодит ахиц гарч, шинэ стандарт, сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх боломжтой болно;
- Багш, удирдах ажилтан бэлтгэх тогтолцоо шинэчлэгдсэн байна;
- Бүх сургууль мэргэжлийн багшаар бүрэн хангагдана;
- Багшийн нийгмийн хамгаалал, халамжийн тогтолцоо төлөвшиж, багшийн нийгэмд эзлэх байр суурь, нэр хүнд нэмэгдэнэ;
- Боловсролын чанарын үнэлгээний шинэ тогтолцоо бий болно зэргээр 44 үр дүнд хүрэх зорилт дэвшүүлжээ.

1.20 Гэвч УИХ-ын 2016 оны 70, 2017 оны 42, 2018 оны 37 дугаар тогтоолуудаар баталсан эдийн засаг, нийгмийг 2017, 2018, 2019 онд хөгжүүлэх үндсэн чиглэлд дээрх зорилтууд бүрэн тусгагдаагүй төдийгүй, тусгагдсан арга хэмжээний биелэлт хангалтгүй байна.

1.21 БШУЯ нь Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуульд заасан “*Багшийн хөгжлийг дэмжих хөтөлбөр*” батлаагүй бөгөөд 2016-2020 онд боловсролын мастер төлөвлөгөөгүй ажилласан нь Боловсролын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1, 38.2¹¹-д заасантай нийцэхгүй байна.

¹¹ Боловсролын тухай хуулийн 38.1. Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага орон нутгийн захиргааны болон холбогдох бусад байгууллагын оролцоотойгоор боловсролын хөгжлийн ойрын болон хэтийн төлөвлөгөөг боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.

38.2. Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын боловсруулсан төлөвлөгөө, арга зүйг үндэслэн аймаг, нийслэл, сум, дүүрэг боловсролын ойрын болон хэтийн төлөвлөгөөтэй байна.

Салбарын хүний нөөцийн нэгдсэн бодлого, төлөвлөгөөгүй, хамран сургалт тэгш, хүртээмжтэй бус, суралцагчийн сурах хэрэгцээнд дэмжлэг үзүүлэхүйц материаллаг орчин нөхцөл бүрдээгүй байна

Хамран сургалтын тэгш, хүртээмжтэй орчныг бүрдүүлээгүй байна

1.22 Улсын хэмжээнд 2019-2020 оны хичээлийн жилд 820 ЕБС үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас 662 буюу 80.7 хувь нь төрийн, 158 буюу 19.3 хувь нь хувийн өмчийн сургууль байна. Төрийн өмчийн сургууль 2017-2019 онд дунджаар нийт сургуулийн 82.0 хувь, хамран сургалтын 93.0 хувийг эзэлсэн байна. Нийт сургуулийн 562 буюу 68.5 хувь нь орон нутагт, 258 буюу 31.5 хувь нийслэлд байршилтай байна.

- 2019 оны байдлаар гадаадын хөрөнгө оруулалттай хувийн 21 сургууль, төрийн сургууль 1 /СБД-ийн Монгол-Оросын хамтарсан сургууль/ байна. /Дэлгэрэнгүйг хавсралт 4-с үзнэ үү/

Дүрслэл 2. Сургуулийн тоо өмчийн хэлбэр, байршлаар

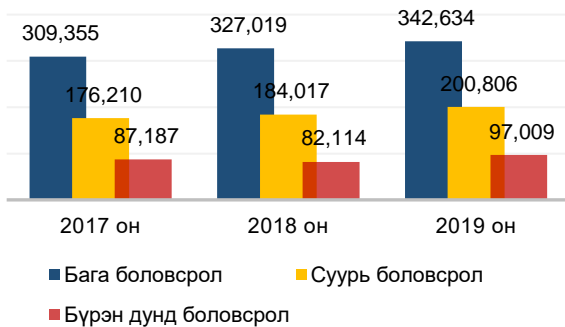
Дүрслэл 3. Хамран сургалтын хувийн жин

Эх сурвалж: БШУЯ-ны статистик мэдээ

1.23 Хэв шинжийн хувьд ердийн сургууль 88.1 хувь, олон улсын хөтөлбөртэй сургууль 1.0 хувь, тусгай сургууль хамгийн бага буюу 0.7 хувийг тус тус эзэлж байгаа бөгөөд 78 буюу 9.5 хувь нь бага сургууль /1-5 дугаар ангитай/, 113 буюу 13.8 хувь нь дунд сургууль /1-9 дүгээр ангитай/, 584 буюу 71.2 хувь нь ахлах сургууль /1-12 дугаар ангитай/, 45 буюу 5.5 хувь нь цогцолбор сургууль байна.

Дүрслэл 4 Хамран сургалт /боловсролын ангиллаар/

Эх сурвалж: Боловсрол, шинжлэх ухааны яам

хамрагдсан хүүхдийн 54.0 хувь бага боловсрол /1-5 дугаар анги/, 31.0 хувь суурь боловсролд /6-9 дүгээр анги/ бүрэн дунд боловсролд /10-12 дугаар анги/ 14.7 хувь тус тус хамрагдсан байна.

1.26 БШУЯ-наас суурь боловсролд хамрагдаагүй хүүхдийг бүртгэх, суралцаагүй шалтгааныг судлах ажил иж бүрэн хийгдээгүй байна.

- Суурь боловсролд 2019 онд 6-14 насны нийт 19,303 хүүхэд хамрагдаагүй байхад БШУЯ-ны статистик мэдээнд нийт хамрагдаагүй хүүхдийн 4.3 хувь буюу 838 хүүхдийг хамруулж, суралцаагүй шалтгааныг тогтоосон байна.

1.24 Ерөнхий боловсролд 2017-2020 оны хичээлийн жилд өдрөөр 572,752-640,449 хүүхэд хамрагдсан бөгөөд хамран сургалтын цэвэр жин¹² дунджаар 93.3 хувь байгаа нь доогуур орлоготой улс оронтой харьцуулахад өндөр, харин өндөр орлоготой орнуудын түвшинд¹³, 2019 онд 96.6 хувьтай байна. /Дэлгэрэнгүйг хавсралт 3-аас үзнэ үү /.

1.25 Боловсролын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3-т “Монгол улсын иргэн суурь боловсрол заавал эзэмших үүрэгтэй” гэж заасан бөгөөд хүн амын өсөлт, нийт хүн амын тоонд бага насны хүүхдийн эзлэх хувь өндөр зэргээс 2017-2019 онд дунджаар нийт

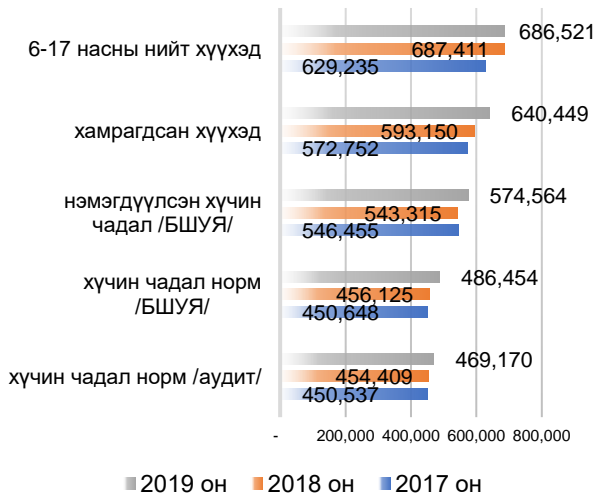
¹² Бага, дунд боловсролын тухай хуульд¹² зааснаар ерөнхий боловсролын сургуульд 6 настай хүүхдийг элсүүлдэг тул хамран сургалтын цэвэр жинг 6-17 насаар тооцов.

¹³ Эх сурвалж: https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.NENR?name_desc=true

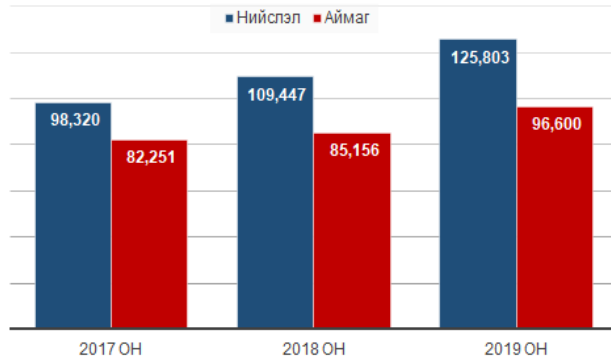
Аймгийн төв болон нийслэлийн төвийн дүүргийн сургуулиудад төвлөрөл үүсэж, хүчин чадлаас давсан ачаалалтай ажилласан байна

Дүрслэл 5. Хамран сургалт, хүчин чадлын харьцуулалт

Эх сурвалж: ҮСХ, БШУЯ-ны статистик мэдээ, аудитын тооцоолол

Дүрслэл 6. Хүчин чадлаас хэтэрч хамрагдсан хүүхдийн тоо

Эх сурвалж: Аудитын тооцоолол

байна.

1.30 Гэвч хүн амын өсөлт, шилжилт хөдөлгөөнтэй уялдуулж ЕБС-ийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлээгүйгээс улсын хэмжээнд 2017 онд 26, 2018 онд 28 сургууль III ээлжээр хичээллэсэн бөгөөд хамрагдсан хүүхдийн 75 орчим хувийг бага ангийн хүүхэд эзэлж байна.

- Сургуулийн насны хүүхдийн тоо 2018 онд 9.2 хувиар өссөн боловч нийт сургуулийн батлагдсан хүчин чадал 2018 онд өмнөх оноос 1.5 хувиар нэмэгдсэн байна.
- Хүн амын тоо өндөр БЗД, ХУД, СХД-т байрлах сургуулиудын III ээлжид хичээллэсэн хүүхдийн тоо хамгийн өндөр байна.

Хүснэгт 4. III ээлжид хичээллэсэн сургууль, бүлэг, хамрагдсан хүүхдийн тоо

Байршил	2017 он			2018 он			2019 он		
	Сургууль	Бүлэг	Хамрагдсан хүүхэд	Сургууль	Бүлэг	Хамрагдсан хүүхэд	Сургууль	Бүлэг	Хамрагдсан хүүхэд
Баянгол дүүрэг	2	8	317	3	21	752			
Баянзүрх дүүрэг	5	32	1209	7	48	1899	1	7	265
Сонгинохайрхан дүүрэг	8	75	2872	10	97	3921			
Сүхбаатар дүүрэг	1	4	130						

¹⁴ /аудитын тооцоололор, 2017-2019 оны дунджаар/

Хан-Уул дүүрэг	5	33	1342						
Чингэлтэй дүүрэг	3	21	1062	3	22	1171			
Булган аймаг	1	1	28	1	1	29			
Говь-Алтай аймаг	2	12	375	1	2	46	1	2	43
Завхан аймаг				1	4	96			
Сүхбаатар аймаг				1	13	418			
НИЙТ ДҮН	26	186	7335	28	212	8451	2	9	308

Эх сурвалж: БШУЯ-ны статистик мэдээ

1.31 БШУЯ дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсний үр дүнд 2019 онд 3 ээлжтэй сургуулийн бүлэг, хамрагдалт эрс буурсан харагдаж байгаа хэдий ч уг арга хэмжээ нь ерөнхий боловсролын сургуулиудад үүсээд буй хэт ачааллыг урт хугацаанд бууруулах үр нөлөөгүй, нэг удаагийн шинж чанартай, төсөвт нэмэлт ачаалал үүсгэсэн арга хэмжээ болжээ.

- БСШУСС-ын “Барилга түрээслэх тухай” 2019 оны А/522 дугаар тушаалаар 2019-2020 оны хичээлийн жилд ачаалал хэт өндөр, III ээлжтэй 18 сургуулиас 8 сургуулийг¹⁵ иргэн, аж ахуй нэгж байгууллагын өмчлөлийн барилгыг түрээслэхээр шийдвэрлэж, нийслэлийн төсвөөс түрээсийн төлбөрт 2019 оны 9 дүгээр сараас 2020 оны 2 дугаар сарыг дуустал 262.2 сая төгрөг олгожээ,
- Дотоод тохижилт, зохион байгуулалт хийж анги танхим нэмэх замаар 4 сургуулийг¹⁶ II ээлжид шилжүүлсэн.

1.32 Боловсролын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1.2-т аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал тухайн орон нутгийн өмчийн ЕБС-иудыг хөгжүүлэх төлөвлөгөөг батлах, биелэлтэд хяналт тавихаар заасны дагуу 13 аймаг, нийслэлийн ИТХ-аас баталсан боловч хэрэгжилтэд хяналт тавиагүй, 9 аймаг¹⁷ батлуулаагүй байна.

Бага ангийн хамран сургалт нийслэлийн төвийн дүүрэгт төвлөрч, нэг бүлэгт 66 хүүхэд хамрагдсан байна

Зураг 1. Хүмүүн цогцолбор бага сургуулийн анги дүүргэлт, ширээ хоорондын зай

Эх сурвалж: Төв аймаг дахь Төрийн аудитын байгууллага

1.33 БШУС, НХХС, Сангийн сайдын хамтарсан 2007 оны 8 дугаар сарын 31-ний өдрийн 307-91-237 тушаалын хавсралтад анги дүүргэлтийг бага ангид 30-35 хүүхэдтэй, дунд, ахлах ангид 32-35 байхаар, ЗТБХБС-ын 2011 оны 305 дугаар тушаал “Ерөнхий боловсролын сургуулийн барилгын төлөвлөлтийн дүрэм”-ийн 1.3.6-д “Ерөнхий боловсролын сургуулийн анги дүүргэлт 30 хүүхдээс ихгүй, өдөр өнжүүлэх бүлэг болон 6 настай 1 дүгээр ангид хамрагдах хүүхдийн тоог тухайн хот, суурины хүн амын тоо, нягтрал, бүтэц бүрэлдэхүүнийг үндэслэн зургийн даалгаврын дагуу тогтооно. 6 настай хүүхдийн онцлогоос хамаарч анги дүүргэлтийг 20-24 сурагчтай байхаар тооцох нь зохимжтой” гэж заасан байна.

1.34 Гэвч 1 дүгээр ангийн бүлэг дүүргэлтийг авч үзэхэд хотын төвийн буюу орон сууцны хорооллын сургуульд хамгийн ихдээ 66 хүүхэд буюу 2.8 дахин их, хотын захын буюу гэр хорооллын сургуульд 38 хүүхэд буюу 1.6 дахин хэтэрсэн байна.

- Улсын хэмжээнд 2018 оны байдлаар ЕБС-ийн 1-р ангийн 1 бүлэгт Төв аймгийн Зуунмод сумын Хүмүүн цогцолбор 46 хүүхэд, нийслэлийн СБД-ийн 1-р сургууль 66 хүүхэд, ХУД-ийн 18-р сургууль 64 хүүхэд, БГД-ийн Оюуны ундраа цогцолбор 59 хүүхэд, БЗД-ийн 84-р сургуульд 57 хүүхэд хамрагдсан нь хамгийн өндөр байна.
- 2019 оны байдлаар Орхон аймгийн Баян-Өндөр сумын 4-р сургууль 49 хүүхэд, нийслэлийн СБД-ийн 1-р сургууль 53, ХУД-ийн 18-р сургууль 56 хүүхэд, БГД-ийн Оюуны ундраа цогцолбор 50 хүүхэд, БЗД-ийн 84-р сургуульд 53 хүүхэд болж буурчээ.
- Ачаалал өндөр сургуулиудад бүлэг дүүргэлт 1.5 дахин хэтэрсэн байгаагаас сурагчдын ширээ сандал хоорондох зай 15-40 см хэмжээтэй, чөлөөтэй суух боломжгүй байна.

¹⁵ БЗД-ийн 44 дүгээр сургууль, ХУД-ийн 10 дугаар сургууль, 15 дугаар сургууль, БГД-ийн Сэтгэмж, ЧД-ийн 5 дугаар сургууль, СХД-ийн 12 дугаар сургууль, 62 дугаар сургууль, 122 дугаар сургууль

¹⁶ СБД-ийн Эрдмийн хөтөч, 71 дүгээр сургууль, ХУД-ийн 18, 115 дугаар сургууль

¹⁷ Архангай, Баян-Өлгий, Дорноговь, Дундговь, Говь-Алтай, Хэнтий, Ховд, Хөвсгөл, Сэлэнгэ

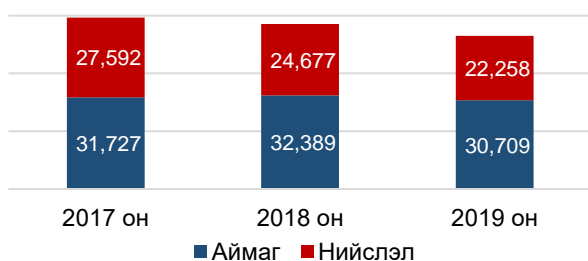
Сумдын бага сургуулийн 1 ангид 1 хүүхэд хамрагдсан, зарим бүлэгт хүүхэд хамрагдаагүй, зарим сумдын ахлах сургуулийн тал суудал хоосон байна

1.35 Улсын хэмжээнд нийт батлагдсан хүчин чадал /аудитын тооцооллоор/ 2017 онд 450,537 суудал, 2018 онд 454,409 суудал, 2019 онд 469,170 суудал байгаа бөгөөд 86.0 хувийг төрийн өмчийн, 14.0 хувийг төрийн бус өмчийн сургууль эзэлж байна.

1.36 Улсын хэмжээнд анги дүүргэлт хэтэрч, хамран сургалт батлагдсан хүчин чадлаас 2017-2019 онд дунджаар 1.3 дахин их, ачааллаас давсан байгаа хэдий ч бүлэг дүүргэлт хангалтгүйгээс тухайн онуудад дунджаар 56,531 хүүхдийн суудал ашиглалтгүй, зарим сургуулийн анги танхим хоосон, бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаагүй нь хөрөнгө оруулалтын үр өгөөжийг бууруулж, ашиглалтын зардалд төсвөөс үр ашиггүй хөрөнгө зарцуулж байна.

- Архангай, Говь-Алтай, Төв, Дархан-Уул, Орхон аймгийн сургуулиудын анги танхимын дүүргэлт илүүтэй хангалтгүй байна. /дэлгэрэнгүйг хавсралт 5-аас үзнэ үү/

Дүрслэл 7. Хүчин чадалдаа хүрээгүй суудлын тоо

1.37 Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт, Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр болон гадаадын ТББ-ын санхүүжилтээр баригдсан сургуулийн барилгын хүчин чадлыг оновчтой төлөвлөөгүйгээс 2017-2019 оны дунджаар төрийн сургуулийн нийт хүчин чадлын 7.8 хувь буюу 30,537 суудал хоосон, зарим суманд бага сургуулийн хүчин чадлын тал хувь ашиглалтгүй, ахлах сургуулийн бүлэг дүүргэлт хангалтгүй, зарим бүлэгт хүүхэд хамрагдаагүй байна. /Дэлгэрэнгүйг Хавсралт 8-аас үзнэ үү/

Эх сурвалж: Аудитын тооцоолол

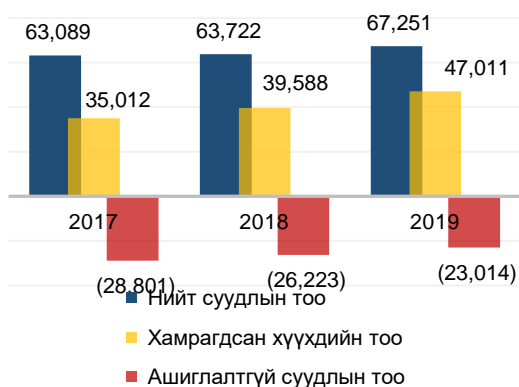
онд дунджаар 64,687 байгаа бөгөөд үүнээс 2019 онд үйл ажиллагаа явуулсан нийт 157 сургуулийн 73.0 хувь буюу 115 нь нийслэлд, 27.0 хувь буюу 42 нь орон нутагт байна.

- Орон нутагт Дархан-Уул аймаг 10, Орхон аймагт 7, Баян-Өлгий аймагт 6, нийслэлд БГД-т 28, БЗД-т 27, ХУД-т 20 хувийн сургууль байгаа нь хамгийн их байна.

1.38 Улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй хувийн сургуулийн хүчин чадал 2017-2019

1.39 Төрийн бус өмчийн сургуулийн нийт хүчин чадлыг улсын сургуультай харьцуулахад 6 дахин бага боловч бүлэг дүүргэлт хангалтгүй, нийт хүчин чадлын 42.0 хувь ашиглалтгүй байна.

Дүрслэл 8. ТБӨ-ийн сургуулийн нийт хүчин чадал ба ашиглалтгүй суудлын харьцуулалт

Эх сурвалж: Аудитын тооцоолол

2014 онд баригдсан боловч 2019 оныг хүртэл үйл ажиллагаа явуулаагүй, 2019-2020 оны хичээлийн жилд 9 дүгээр ангийн 1 бүлэгт 9 хүүхэд хамрагдсан байна. Иймд төсвийн 1,143.1 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг дээшлүүлэх албан шаардлага өглөө.

1.40 Монгол улсад үйл ажиллагаа явуулж буй шашны сургуулиуд¹⁸ 10-12 дугаар ангид хүүхэд хамруулж, бүрэн дунд боловсрол олгож байгаа нь Боловсролын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.4¹⁹, Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.3²⁰-д заасантай нийцэхгүй төдийгүй бүлэг дүүргэлт багатай зарим бүлэгт 1-9 хүүхэд хамрагдсан байна.

- Бэтүб сүмийн шашны сургууль зориулалтын бус байранд хичээллэдэг бөгөөд 5-12 дугаар ангид 2017-2019 онд дунджаар нийт 40 хүүхэд хамрагдсан, 5 дугаар ангийн нэг бүлэгт 2017 онд 7, 2018 онд 5, 2019 онд 1 хүүхэд суралцсан,

- Гэсэр сүмд байршилтай 112 дугаар сургууль нь 120 хүүхдийн хүчин чадалтай бөгөөд 6-12 дугаар ангид 2017 онд 129, 2018 онд 97, 2019 онд 100 хүүхэд хамрагдсан,

- Өвөрхангай аймгийн Хархорин суманд байршилтай Монголын Бурханы Шашны Дээд Сургуулийн харьяа 250 хүүхдийн хүчин чадалтай ЕБС-ийн барилга УТХО-аар 1,143.1 сая төгрөгөөр 2011-

¹⁸ Нийслэлд төрийн өмчийн 112 дугаар сургууль, хувийн өмчийн Бэтүб, Өвөрхангай аймагт Монголын Бурханы Шашны Дээд Сургуулийн харьяа ЕБС

¹⁹ Боловсролын тухай хуулийн 18.4 Шашны сургуульд суралцагчид суурь боловсрол эзэмшүүлэх харилцааг энэ хууль болон Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулиар зохицуулна.

²⁰ Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 8.3 Шашны сургуульд суралцагчдад иргэний суурь боловсрол олгохыг тухайн сургууль хариуцна

Шинээр барих сургуулийн байршил, хүчин чадлыг оновчтой тодорхойлоогүй, нэн шаардлагатай сургуулийн хөрөнгө оруулалт орхигдсон байна

1.41 БШУЯ-аас ирүүлсэн судалгаанаас үзэхэд 2017 онд 11,480 хүүхдийн суудалтай 20 сургууль, 2018 онд 6008 хүүхдийн суудалтай 10 сургууль, 2019 онд 6530 хүүхдийн суудалтай 17 сургууль ашиглалтад орсон байна.

1.42 УИХ-ын 2016 оны 121 дүгээр тогтоолоор баталсан Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд доорх арга хэмжээг төлөвлөсөн боловч хэрэгжүүлээгүй, ЗТБХБС-ын 2010 оны 148 дугаар тушаалаар баталсан "Орон сууцны барилгын зураг төсөл төлөвлөлтийн норм ба дүрэм"-д шинээр барих орон сууцны барилгын зураг төсөлд сургуулийн барилгыг хамт төлөвлөн барих заалт тусгаагүй, байна. Үүнд:

- 3.2.3-т "Анги дүүргэлт хэт өндөртэй сургуулийн ачааллыг бууруулах" зорилтын хүрээнд "сургуулийн эрэлт, хэрэгцээ өндөр байгаа хот сууринд хөрөнгө оруулалтыг төвлөрүүлж, сургуулийн барилга шинээр барих, өргөтгөх, засварлах дунд хугацааны төлөвлөгөө гаргаж, хэрэгжүүлэх ажлыг үе шаттайгаар зохион байгуулах";
- 3.2.3.1-т сургуулийн хүрэлцээг сайжруулах зорилгоор "Улаанбаатар хот, аймгийн төвд шинээр барих орон сууцны хороолол, хотхоны зураг төсөл, ерөнхий төлөвлөгөөнд сургуулийг заавал тусгаж төлөвлөх чиглэлээр холбогдох норм, дүрэмд өөрчлөлт оруулж, тусгасан нөхцөлд газрын зөвшөөрлийг шийдвэрлэж байх зохицуулалтыг бий болгох" арга хэмжээг төлөвлөсөн,

1.43 Салбарын яам одоог хүртэл хөрөнгө оруулалтын дунд хугацааны бодлого, төлөвлөгөөгүйгээс шинээр барих, өргөтгөх сургуулийн хүчин чадлыг хүн амын тоо, бодит хэрэгцээ шаардлагад үндэслэж оновчтой төлөвлөөгүй, нэн шаардлагатай газарт хөрөнгө оруулалт бүрэн тусгаагүй нь улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр өгөөжид сөргөөр нөлөөлж, цаашид үр ашиггүй ашиглалтын зардал гарч төсөвт ачаалал үүсэхэд хүргэж байна. Тухайлбал,

Архангай аймаг

- Архангай аймгийн Хайрхан сумын 720 суудалтай сургуульд 2017-2019 онд дунджаар 664 хүүхэд хамрагдсан байхад улсын төсвийн 2020 оны хөрөнгө оруулалтаар 3,000.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 320 хүүхдийн суудалтай сургуулийг нэмж барихаар төлөвлөсөн;

Баян-Өлгий аймаг

- Цэнгэл суманд 100 суудалтай сургуульд 2017-2019 дунджаар 121 хүүхэд хамрагдсан байхад улсын төсвийн 2019 оны хөрөнгө оруулалтаар 1,200.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 360 хүүхдийн хүчин чадалтай бага сургуулийн барилга барихаар төлөвлөсөн бөгөөд барилга угсралтын ажил 30.0 хувьтай;
- Цагааннуур тосгонд 320 суудалтай сургуульд 2017-2019 онд дунджаар 203 хүүхэд хамрагдсан байхад улсын төсвийн 2019 оны хөрөнгө оруулалтаар 2,300.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 240 хүүхдийн хүчин чадалтай бага сургуулийн барилга шинээр ашиглалтад орсон;

Баянхонгор аймаг

- Гурванбулаг сумын 320 хүүхдийн суудалтай дунд сургуульд 2017-2019 онд дунджаар 347 хүүхэд хамрагдсан, хэвийн ачаалалтай байхад улсын төсвийн 2020 оны хөрөнгө оруулалтаар тус суманд нэмж 1,540.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 160 хүүхдийн суудалтай сургууль барихаар төлөвлөсөн;
- Баянхонгор сумын Шаргалжуут багийн 150 суудалтай сургуульд 2017-2019 онд дунджаар 144 хүүхэд хамрагдаж байхад улсын төсвийн 2020 оны хөрөнгө оруулалтаар тус суманд нэмж 1,200.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 240 хүүхдийн суудалтай сургууль барихаар төлөвлөсөн;

Завхан аймаг

- Эрдэнэхайрхан сумын 160 суудалтай сургуульд 2017-2019 онд дунджаар 145 хүүхэд хамрагдаж байхад улсын төсвийн 2020 оны хөрөнгө оруулалтаар тус суманд нэмж 2,528.5 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 240 хүүхдийн суудалтай сургууль барихаар төлөвлөсөн;

Өвөрхангай аймаг

- Сант сумын 6-10 настай хүүхдийн тоо 2019 онд нийт 109 байсан боловч 2017-2019 онд тус сумын бага сургуульд өөр сумдаас нэмж хүүхэд хамрагдан дунджаар 292 хүүхэд суралцсан байна. Гэтэл улсын төсвийн 2020 оны хөрөнгө оруулалтаар тус суманд нэмж 1,500.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 240 хүүхдийн суудалтай бага сургууль нэмж барихаар төлөвлөсөн;

Хэнтий аймаг

- Хэрлэн суманд 2017-2019 оны дунджаар сургуулийн насны нийт хүүхдийн тоо 4771, үйл ажиллагаа явуулж буй 5 сургуулийн нийт хүчин чадал 2019 оны байдлаар 5838 суудал, нийт хамрагдсан хүүхдийн тоо 6394 байна. Батлагдсан хүчин чадлаас 556 хүүхэд илүү хамрагдсан байхад улсын төсвийн 2020 оны хөрөнгө оруулалтаар тус суманд нэмж 13,000.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, **1500 хүүхдийн суудалтай сургууль** барихаар төлөвлөсөн. Хэрлэн сумын 5 сургууль 1 ээлжээр хичээллэх боломжтой байхад нийт 85 бүлэгт, 2708 хүүхэд 2 ээлжинд хичээллэдэг байна;

Төв аймаг

- Дэлгэрхаан суманд 320 хүүхдийн суудалтай сургуульд 2017-2019 онд дунджаар 215 хүүхэд хамрагдаж, хүчин чадалдаа бүрэн хүрээгүй байна. Гэтэл улсын төсвийн 2020 оны хөрөнгө оруулалтаар тус суманд нэмж 1,100.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 160 суудалтай сургууль барихаар төлөвлөсөн;

Нийслэл

- БЗД-ийн 44 дүгээр сургуулийн 640 суудалтай барилгын өргөтгөл төсөл, арга хэмжээ нь 2018 оноос дамжин хэрэгжиж байна. Тус сургуулийн одоогийн хүчин чадал нь 1284 ба өргөтгөлийн барилга ашиглалтад орсноор нийт 1924 суудалтай болохоор байна. Гэвч тус сургууль нь 3 ээлжээр хичээллэдэг бөгөөд 2017 онд 3618, 2018 онд 3840, 2019 онд 4206 хүүхэд хамрагдсан байгаагаас үзвэл 640 хүүхдийн хүчин чадалтай өргөтгөлийн барилга сургуулийн хэрэгцээг хангахааргүй байна. Өргөтгөлийн барилга 2019 онд ашиглалтад орох байсан боловч төсөвт өртөг нэмэгдэж, хугацаандаа хэрэгжих боломжгүй болсноос 2019-2020 оны хичээлийн жилд 20 бүлгийн 743 хүүхдийг түрээсийн байранд хичээллүүлж, түрээсийн төлбөрт 19.3 сая төгрөг зарцуулжээ.

- Чингэлтэй дүүргийн 24 дүгээр сургуулийн одоогийн барилга ашиглалтад ороод 56 жил болсон, 1200 хүүхдийн хүчин чадалтай байна. 450 суудалтай өргөтгөлийн барилга ашиглалтад орсноор нийт хүчин чадал 1650 болох боловч тус сургууль нь 3 ээлжээр хичээллэдэг бөгөөд 2016 онд 2942, 2017 онд 3129, 2018 онд 3264 хүүхэд хамрагдсан байгаагаас үзвэл баригдаж буй өргөтгөлийн барилга хэрэгцээг бүрэн хангахааргүй байна.

1.44 ЗТБХБС-ын 2011 оны 305 дугаар тушаалаар баталсан ЕБС-ийн барилгын төлөвлөлтийн дүрмийн 1.3.4-д “Тухайн хот, дүүрэг, аймаг, сум суурины хүн амын тоо, нягтрал, багшлах зохион байгуулалт, суралцагчдын эрүүл ахуйн нөхцөл зэргийг үндэслэн ерөнхий боловсролын сургуулийн хүчин чадлыг тодорхойлох нь зүйтэй. Тухайлбал: 320, 410, 520, 560, 640-н суралцагчтай байх нь ашиглалтад тохиромжтой”, 1.3.5-д “1000 хүн тутамд ногдох ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын суудлын тоог зөвлөмжийн 1 дүгээр хүснэгтэд үзүүлэв” гэж заасан байна.

Хүснэгт 5. Зөвлөмжийн дагуу байх хүчин чадал

Суралцагчдын насны ангилал	Хамрах хувь	1000 хүн тутамд
		Байвал зохих суудлын доод хэмжээ
6 нас	20	2
7-9 нас	100	22
10-аас 14 нас	100	45
15-18 нас	75	46

*6 настай хүүхдийн 80 хувь нь сургуулийн өмнөх насны байгууллагад хамрагдахаар тооцно.

1.45 Нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй ЕБС-ийн одоогийн байгаа нийт бодит хүчин чадал барилга төлөвлөлтийн дүрмийн дагуу байвал зохих хүчин чадлаас доогуур байна.

Хүснэгт 6. ЕБС-ийн байвал зохих хүчин чадал, одоогийн байгаа хүчин чадал харьцуулалт /2020 оны байдлаар/

№	Дүүрэг	Нийслэлд оршин суугаа хүн амын тоо /6-17 нас/	Байвал зохих ЕБС-ийн хүчин чадал /суудлын тоогоор/	Одоогийн хүчин чадал	Зөрүү
1	БНД	6,168	5,311	3,995	1,316
2	БХД	867	746	880	(136)
3	БГД	46,547	39,995	33,957	6,038
4	БЗД	75,731	64,915	45,180	19,735
5	Налайх	8,570	7,395	5,892	1,503
6	СХД	69,195	59,447	26,906	32,541
7	СБД	29,741	25,566	29,007	(3,441)
8	ХУД	40,007	34,201	27,931	6,270
9	ЧД	30,978	26,699	14,900	11,799
	Нийт	307,804	264,275	188,648	75,627

1.46 Мөн зарим сумдын бага сургуулийн нийт хүчин чадлын талаас дээш хувьд нь бүлэг дүүргэлт хангалтгүй, хоосон байдалтай үргүй зардал гарган ажиллаж байхад тэдгээр сумдын ахлах сургуулиуд 2-6 дахин ачаалалтай байгаагаас үзвэл анхнаасаа сургуулийн насны хүн амын тоо, хэрэгцээ шаардлагад үндэслэж, сургуулийн хүчин чадал, ангиллыг оновчтой зохион байгуулаагүйг харуулж байна. Тухайлбал²¹,

- Архангай аймгийн Чулуут сумын 120 суудалтай бага сургуульд 21, 120 суудалтай ахлах сургуульд 675 буюу 6 дахин их хүүхэд хамрагдсан.
- Баян-Өлгий аймгийн Дэлүүн сумын нийт 135 суудалтай 2 бага сургуульд 44, 769 суудалтай ахлах сургуульд 1369 буюу 2 дахин их хүүхэд хамрагдсан.
- Баян-Өлгий аймгийн Ногооннуур сумын нийт 285 суудалтай 3 бага сургуульд 85, 760 суудалтай ахлах сургуульд 943 хүүхэд хамрагдсан.
- Говь-Алтай аймгийн Тонхил сумын 60 суудалтай бага сургуульд 15, 320 суудалтай бүрэн дунд сургуульд 419 хүүхэд хамрагдсан байна.

1.47 Үндэсний статистикийн хорооноос хийсэн хүн амын 2015-2045 оны шинэчилсэн хэтийн тооцооноос үзэхэд сургуулийн насны хүүхэд 2025 он гэхэд 806,532, нэгдүгээр ангид шинээр элсэх хүүхдийн тоо 82,269 болж нэмэгдэх хандлагатай байгааг салбарын хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтөд анхаарч ажиллах шаардлагатай байна.

Хүснэгт 7. Сургуулийн насны хүүхдийн 2015-2045 оны шинэчилсэн хэтийн тооцоо

Он	2015 он	2020 он	2025 он	2030 он	2035 он	2040 он	2045 он
6-16 насны хүүхдийн тоо	531,853	653,231	806,532	882,863	878,353	888,360	976,236
Зөрүү	121,378	153,301	76,331	-4,510	10,007	87,876	12,1378
Өсөлтийн хувь	-	22.8	23.5	9.5	-0.5	1.1	9.9
Нэгдүгээр ангид элсэн орох хүүхэд	60,183	76,442	82,269	80,275	79,984	87,626	104,400
Зөрүү	16,259	5,827	-1,994	-291	7,642	16,774	16,259
Өсөлтийн хувь	-	27.0	7.6	-2.44	-0.4	9.6	19.1

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

²¹ 2017-2019 оны дунджаар тооцоолов

Ерөнхий боловсролын сургуулиуд орчны шаардлагыг бүрэн хангаагүй, суралцагчийн сурах хэрэгцээнд дэмжлэг үзүүлэхүйц материаллаг орчин нөхцөлийг бүрэн бүрдүүлээгүй байна

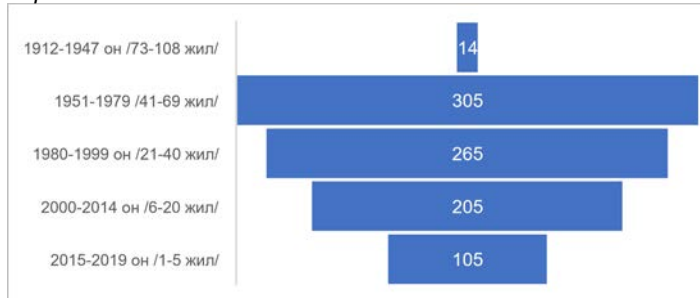
1.48 МХЕГ-аас улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулсан сургуулиудын 25.0-30.0 хувийг хамруулан хийсэн шалгалтаар сургалтын орчинтой холбоотой дараах зөрчил, дутагдал 2017 онд 49.0 хувь, 2018 онд 49.0, 2019 онд 51.0 хувийг тус тус эзэлсэн байна. Үүнд:

- Сургалтын хэвийн үйл ажиллагаа явуулах шаардлага хангасан, стандартын барилга байгууламжгүй,
- Байгалийн ухааны хичээл²², англи хэлний хичээл явуулах шаардлага хангасан кабинет, лабораторигүй,
- Лаборатори, кабинетийн тоног төхөөрөмж шаардлага хангаагүй, хүрэлцээгүй,
- Сургуулийн норм стандартаас давсан ачаалал, анги танхимын хүрэлцээгүй байдлаас шалтгаалан кабинет, лабораторид төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн дагуу хичээлийг зохион байгуулаагүй,
- Сургуулийн гадаад, дотоод орчны аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээг хийж, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх төлөвлөгөө боловсруулаагүй.

1.49 БШУЯ болон НҮБ-ын хүүхдийн сангаас 2016 онд хамтран зохион байгуулсан “ЕБС-ийн ус хангамж, ариун цэврийн байгууламжийн өнөөгийн нөхцөл байдал”-д хийсэн судалгааны үр дүнгээс харахад нийт сургуулийн 54.0 хувь нь төвлөрсөн усан хангамжид холбогдсон бөгөөд эдгээр сургуулиуд нь ихэвчлэн Улаанбаатар хот болон аймгийн төвүүдэд байршилтай байна. Нийт сургуулийн 47.0 хувь нь дотор байрлах бохирыг усаар зайлуулдаг ариун цэврийн өрөөтэй, 35.0 хувь нь гаднаа байрлах нүхэн жорлонтой, 18 хувь нь дотор, гадна ариун цэврийн байгууламжийг хавсарч хэрэглэдэг гэсэн үр дүн гарсан байна.

1.50 Харин 2019 оны байдлаар дотор байрлах ариун цэврийн өрөөтэй сургууль 75.5 хувийг, гадна нүхэн жорлонтой сургууль 24.5 хувийг эзэлж байгаа боловч дотор ариун цэврийн өрөөтэй сургуулийн тал хувь нь төвлөрсөн усан хангамжид холбогдоогүй, бохирыг соруулдаг хэвээр байна.

Дүрслэл 9. Төрийн өмчийн ЕБС-ийн хичээлийн байрны барилгын насжилт

Эх сурвалж: БШУЯ-ны статистик

1.51 Өнөөгийн байдлаар ерөнхий боловсролын сургуулиудад ашиглагдаж буй агуулах, багш, ажилчдын байр, биеийн тамирын заал, урлагийн заал зэрэг барилга 2017 онд 1186, 2018 онд 1178, 2019 онд 1238 байгаа бөгөөд төрийн өмчийн сургуулийн 84.5 хувь, хувийн өмчийн сургуулийн 81.2 хувь нь стандартын шаардлага хангасан зориулалтын барилгад үйл ажиллагаа явуулж байна.

1.52 2019 оны байдлаар төрийн өмчийн сургуулийн 892 хичээлийн байр байгаагаас 34.2 хувь нь 40-с дээш жил ашиглагдаж байгаа буюу ашиглалтын хугацаа дууссан байна.

1.53 Хэдийгээр сүүлийн арван жилд улсын төсөв болон гадаадын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр сургуулийн барилга барих хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор 1-20 жил ашиглаж буй барилга багагүй хувийг эзэлж байгаа ч 11 сургууль 73-108 жил ашиглаж буй 14 хичээлийн байранд сургалтын үйл ажиллагаа явуулж байна²³. /Дэлгэрэнгүйг хавсралт 7-с үзнэ үү/

1.54 Зарим хуучин барилгад санхүүжилт батлагдаагүйгээс их засвар хийгээгүй, барилгын аюулгүй байдалтай холбоотой Мэргэжлийн хяналтын акталсан дүгнэлттэй 104 сургуулийн барилгад одоог хүртэл сургалтын үйл ажиллагаа явуулсан, зарим сургууль зориулалтын бус байранд хичээллэж байгаа нь хүүхдийн эрүүл, аюулгүй орчинд суралцах эрхийг зөрчиж байх тул зөрчлийг арилгуулах албан шаардлага өгөв. Үүнд:

Дорнод аймаг

- Хэрлэн суманд 1939 онд ашиглалтад орсон барилгыг 2016 онд актлагдсанаас хойш Хан-Уул цогцолбор сургууль үйл ажиллагаа явуулсаар байна.
- Гурванзагал сумын сургуулийн хичээлийн байр 1974 онд ашиглалтад орсноос хойш их засвар хийгдээгүй, аймгийн Мэргэжлийн хяналтын газраас их засварт оруулах шаардлагатай гэсэн дүгнэлт гарсан,

²² Хими, физик, биологи

²³ Барилга байгууламж, инженерийн шугам сүлжээний засвар, ашиглалтын хугацааны жишиг норм БНБД 13-04-03-т тоосгон барилга 40 жил, модон барилга 30, төмөр бетон 50, канад модон барилгын ашиглалтын хугацааг 30 жил байхаар заасан.

- Хэрлэн сумын 1-р сургууль 1969 онд ашиглалтад орсон боловч их засварт орж байгаагүй. Сэргэлэн сумын сургууль 1960 онд ашиглалтад орж, МХГ-ын 2013 онд хийгдсэн их засварт оруулах шаардлага үүссэн дүгнэлт гарсан боловч их засвар хийгдээгүй;
- Баянтүмэн сумын сургууль 1979 онд ашиглалтад орсноос хойш их засварт орж байгаагүй, барилга байгууламжийн ашиглалтын талаар МХГ-ын дүгнэлт гаргуулаагүй;
Нийслэл
- БЗД-ийн 85, 87 дугаар сургууль, БХД-ийн Хангай 1, Налайх дүүргийн 103 дугаар сургуулиуд цэргийн ангийн байранд, СХД-ийн Ирээдүй цогцолбор 2 дугаар бага сургууль цэцэрлэгийн байранд үйл ажиллагаа явуулж байна.
- Чингэлтэй дүүргийн 112 дугаар сургуулийн хичээлийн байр нь 1912 онд сүм, хийдийн зориулалттай баригдсан 108 жилийн настай, 2010 онд актлагдсанаас хойш үйл ажиллагаа явуулсаар байна.
- ХУД-ийн 10 дугаар, БГД-ийн 19 дүгээр сургуулийн барилгад үйл ажиллагаа явуулахыг зогсоох тухай акт 2010, 2013, 2015 онуудад удаа дараа гарсан боловч үйл ажиллагаа явуулсаар байгаа бөгөөд 2019 онд төсвийн хөрөнгө оруулалтаар дээрх сургуулиудын барилгыг шинээр барьж эхэлсэн.
Баян-Өлгий аймаг
- Цэнгэл сумын 2 дугаар сургуулийн байр дотуур байрны, Дэлүүн сумын 2-р сургуулийн байр фермийн, хувийн хэвшлийн “Руханият” сургууль ахуйн үйлчилгээний зориулалттай барилгад үйл ажиллагаа явуулж байна.
- Цагааннуур тосгоны сургуулийг 2017 онд актласнаас хойш сургуулийн дотуур байранд хичээллэж байгаа бөгөөд Улаанхус сумын 2 дугаар сургууль анги танхим хүрэлцээгүйгээс дотуур байрны зориулалтаар баригдсан барилгад хичээллэдэг байна.
Дорноговь аймаг
- Замын-Үүд сумын лаборатори 1 дүгээр сургууль нь 1956 онд ашиглалтад орсон, 64 жилийн насжилттай. Барилгын чанар байдал, ашиглалтын талаар аймгийн Мэргэжлийн хяналтын газраас 2012, 2014, 2018 онд сургуулийн “А” корпусын барилгыг акталж шинээр барих шаардлагатай гэсэн дүгнэлт гаргасан байна. Тухайлбал: Барилгын А корпусын 1 давхрын хичээлийн танхимд 2014 онд дүүжин таазыг цөмлөн 30-40 кг жинтэй шавар нурсан, сургуулийн орчинд эрсдэлд өртөх аюултай нөхцөл байдал үүссэн,
Дундговь аймаг
- Сайнцагаан сумын Говийн ирээдүй цогцолбор сургуулийн хичээлийн А байранд 2018 онд, Хүмүүнлэг сургуулийн хичээлийн байранд 2016 онд, Сайхан-Овоо сумын сургуулийн хичээлийн байранд 2018 онд барилга байгууламжид тавигдах шаардлага, ашиглалтын хэвийн нөхцөл найдвартай ажиллагааг хангахгүй болсон тухай МХГ-ын улсын байцаагчийн тосгоны чанар, төлөв байдлын дүгнэлт гарсан боловч тус барилгуудад хичээл, сургалтын үйл ажиллагаа явагдсаар байна. Эрдэнэдалай сумын хичээлийн А, В байр, Дэлгэрцогт сумын 50 хүүхдийн хүчин чадалтай бага сургууль, Говь-Угтаал сумын дунд сургуулиуд ашиглалтад орсон оноос хойш огт их засвар хийгдээгүй байна.
Говьсүмбэр аймаг
- Сүмбэр сумын 2 дугаар сургуулийн 1, 2 дугаар хичээлийн барилга нь 1955-1956 онд ашиглалтад орсон, хичээлийн 2 дугаар байрыг аймгийн МХГ-ын Барилгын хяналтын улсын байцаагчийн актаар сургалтын үйл ажиллагааг явуулахыг бүр мөсөн зогсоосон, Шивээговь сумын 3-р сургууль нь 1989 онд Оросын цэргийн ангийн түр хоргодох байрны зориулалтаар баригдсан барилгад үйл ажиллагаа явуулж байна.
Ховд аймаг
- Чандмань сумын сургуулийн спорт заалны дээвэрт байршуулсан харилцаа холбооны антен унаж барилгын даацын хананд цууралт үүсгэсэн тул холбогдох байгууллагад уламжилсан ч өнөөг хүртэл арга хэмжээ аваагүй,
- Жаргалант сумын 7 дугаар сургуулийн хичээлийн барилга нь улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 2011 онд ашиглалтад орсноос хойш хана, цонх, дээвэр, цонхны амлагаа, булангийн уулзвараар дулааны алдагдал ихтэй талаар удаа дараа холбогдох газруудад уламжилж 2018 онд их засвар хийгдсэн боловч дулааны алдагдал буураагүй, улсын байцаагчийн 2019 оны дүгнэлтээр “сургалт хүмүүжлийн байгууллагын барилга байгууламж”, Барилгын норм дүрэм БНБДИ-66-88-ын 8.2 дахь заалтыг зөрчиж байгаа тухай дүгнэлт гарсан;
Орхон аймаг
- Тус аймгийн 7 дугаар сургууль нь 1974 онд ашиглалтад орсон цэргийн хуарангийн зориулалттай байранд, 1 дүгээр сургуулийн хичээлийн 2 дугаар байр нь 1985 онд ашиглалтад орсон цэцэрлэгийн зориулалттай барилгад үйл ажиллагаа явуулж байна. Аймгийн МХГ-аас 7 сургуулийн барилга байгууламж, инженерийн шугам сүлжээний засвар хийж эрүүл, аюулгүй байдлыг хангуулах дүгнэлт гарсан боловч үйл ажиллагаа явуулж байна.
Төв аймаг
- Аймгийн төвийн 5 дугаар сургууль нь “Барилга угсралтын контор”-ын барилгыг 1992 онд засварлан үйл ажиллагаа явуулж байна.
Увс аймаг
- Улаангом сумын 960 суудалтай 1 дүгээр сургуулийн хичээлийн 1 дүгээр байр 1965 онд ашиглалтад орж, 2016, 2018 онд мэргэжлийн хяналтын улсын байцаагчийн дүгнэлт тус тус гарсан боловч одоо болтол ашигласаар байна.
Архангай аймаг
- Эрдэнэбулган суманд 1957 онд ашиглалтад орсон 2 дугаар сургуулийн барилгад 2017 онд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 158.0 сая төгрөгийн их засвар хийсэн боловч уг барилгыг 2020 онд буулгаж улсын төсвийн 8.7 тэрбум төгрөгөөр шинэ байр барьж ашиглалтанд оруулсан байна.

ЕБС-иудад суралцагчдын байгалийн шинжлэх ухаан, гадаад хэлний хичээлийн сурах хэрэгцээнд дэмжлэг үзүүлэхүйц орчин бүрэн бүрдээгүй байна

1.55 БСШУСС-ын 2018 оны А/762 дугаар тушаалаар “Ерөнхий боловсролын сургуульд кабинет, лаборатори байгуулах, ашиглах нийтлэх журам”-ыг баталсан бөгөөд улсын хэмжээнд 2019 онд үйл ажиллагаа явуулж буй нийт сургуулийн 57.7 хувь нь химийн, 50.6 хувь нь физикийн, 70.1 хувь нь биологийн, 88.9 хувь нь англи хэлний шаардлага хангасан кабинет, лабораторигүй байна.

1.56 Харин кабинет, лабораторитой сургуулийн хувьд анги танхимын хүрэлцээгүй байдлаас шалтгаалан хими 65.0, физикийн 60.2, биологийн 64.3, англи хэлний 79.9 хувь нь төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн дагуу хичээлүүд ороогүй, кабинет, лабораторийн зориулалтын тоног төхөөрөмжүүдийг ашиглаагүй байна.

1.57 Улсын хэмжээнд 2019 онд үйл ажиллагаа явуулсан 820 сургуульд нийт 726 биеийн тамирын заал байгаагийн 89.5 хувь нь төрийн, 10.5 хувь нь хувийн өмчийн сургуульд харьяалагдаж байгаа бөгөөд ачаалал өндөртэй сургуульд биеийн тамирын хичээлийн 1 цагт 2 анги давхар хичээллэж байна. Нийт 190 ЕБС спорт заалгүйгээс ААНБ, бусад сургуулийн спорт заал түрээсэлж биеийн тамирын хичээл орж байгаагийн 46.0 хувь нь хувийн өмчийн сургууль байна.

1.58 УИХ-ын 2016 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө”-нд сургуулийн аюулгүй орчныг бүрдүүлэх чиглэлээр дараах зорилтыг тусгажээ. Үүнд:

- 3.2.7.1-т ЕБС-ийн орчны аюулгүй байдлын шаардлагыг боловсруулан мөрдүүлэх;
- 3.2.7.2-т Судалгаанд үндэслэн сургуулийн аюулгүй орчныг бүрдүүлэх дунд хугацааны төлөвлөгөөг баталж, хэрэгжүүлэх,

1.59 БСШУСС-ын “Дунд хугацааны төлөвлөгөө батлах тухай” 2018 оны А/398 дугаар тушаалаар ЕБС-ийн аюулгүй орчныг бүрдүүлэх чиглэлээр 2018-2020 онд хэрэгжүүлэх дунд хугацааны төлөвлөгөөг баталж, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангахад чиглэсэн дараах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн байна. Тухайлбал,

- Дунд хугацааны төлөвлөгөөний 8-д хэрэгжүүлэхээр заасан “Зам тээврийн осол гэмтэл, нас баралтын талаар нөхцөл байдлын судалгаа хийж, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ авах” ажлын хүрээнд Замын цагдаагийн албатай хамтран сургуулийн аюулгүй орчныг нэн тэргүүнд сайжруулах шаардлагатай 50 сургуулийн жагсаалт гарган 850.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 16 сургуулийн орчныг гэрэлтүүлэг, гарц, гэрлэн дохио, тэмдэг тэмдэглэгээ, хурд сааруулагч, туузан хашлага, LED самбартай болгосон байна.
- Дунд хугацааны төлөвлөгөөний 10-т хэрэгжүүлэхээр заасан “ЕБС-ийн автобусны чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх үйлчилгээний чанарыг сайжруулах” ажлын хүрээнд БШУЯ-аас 2019 онд нийт 642.8 сая төгрөгийн өртөгтэй 5 автобусыг тусгай хэрэгцээт боловсролын сургуульд нийлүүлсэн байна.

1.60 Боловсролын салбар 2019 оныг хүртэл сургуулийн орчны аюулгүй байдлын стандартгүй байсан бөгөөд дээрх төлөвлөгөөний 3-т заасны дагуу АХБ-ны санхүүжилтээр БСШУСЯ-нд 2016-2019 онд хэрэгжүүлсэн “Баруун бүсийн бага ангийн сурагчдын дотуур байрны нөхцөлийг сайжруулах төсөл”-ийн хүрээнд ЕБС-ийн орчны аюулгүй байдал, ерөнхий шаардлага MNS 6782:2019 стандартыг боловсруулж 2019 оны 9 дүгээр сард батлуулсан²⁴ байна.

1.61 Тус стандартын 8.1²⁵-т заасны дагуу улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй нийт сургуулийн 80.4 хувь нь гадаад, дотоод орчны эрсдэлийн үнэлгээг хийж, урьдчилан сэргийлэх төлөвлөгөө боловсруулсан боловч стандарт 2019 оны 9 дүгээр сард батлагдсан, 2020 оны 1 дүгээр сараас Ковид-2019 цар тахал гарсан зэргээс шалтгаалан эрсдэлийн үнэлгээг улирал тутамд хийгээгүй, урьдчилан сэргийлэх төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдээгүй байна.

1.62 ЕБС-иуд анги танхимын хүрэлцээгүй байдлаас шалтгаалан өөрсдийн нөөц бололцоондоо тулгуурлан дотоод тохижилт, зохион байгуулалт хийж анги танхим нэмэх замаар сургуулийн батлагдсан хүчин чадлыг нэмэгдүүлж байгаа нь сургуулийн орчны аюулгүй байдал, ерөнхий шаардлага MNS 6782:2019 стандартын 6.5.1²⁶ гэсэн заалттай нийцэхгүй, сурагчдын аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж байна.

Шинээр баригдсан сургуулийн батлагдсан хүчин чадлаас доогуур тооны сандал, ширээ нийлүүлсэн байна

1.63 БШУЯ-ны хөрөнгө оруулалтын гүйцэтгэлээс үзэхэд 2017 онд 7,004.5 сая, 2018 онд 6,797.2 сая, 2019 онд 8,602.7 сая төгрөгийн тавилга, тоног төхөөрөмжийг сургуулиудад нийлүүлсэн боловч санхүүжилтийн дутмаг байдлаас шалтгаалан шинээр ашиглалтад орсон сургуульд сандал, ширээ нийлүүлэхдээ бүрэн хэмжээнд, батлагдсан хүчин чадал буюу суудлын тоонд нийцүүлэн нийлүүлээгүй байна. Үүнээс 2017-2019 онд шинээр ашиглалтад орсон сургуульд сандал нийлүүлсэн байдлыг түүврээр авч үзэхэд дараах байдалтай байна.

Хүснэгт 8. Шинээр ашиглалтад орсон сургуульд нийлүүлсэн сандал /суудлын тоогоор/

²⁴ Стандарт, хэмжил зүйн газрын даргын 2019 оны С/40 дүгээр тушаалаар баталж, 2019 оны 10 дугаар сарын 16-ны өдрөөс мөрдөгдсөн.

²⁵ 8.1 Сургуулийн дотоод хяналтын зөвлөл, сурагчдын өөрийн удирдлагын байгууллага болон эцэг эх, асран хамгаалагчийн зөвлөл хамтран сургуулийн гадаад, дотоод орчны аюулгүй байдлын зураглал гарган эрсдэлийн үнэлгээг улирал тутам хийж, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлнэ

²⁶ 6.5.1 Барилгын төлөвлөлтийн норм, дүрмийн дагуу баригдсан өрөө, тасалгааны зориулалтыг өөрчлөхийг хориглоно

№	Сургуулийн нэр	Сум, дүүрэг	Ашиглалтад орсон он	Хүчин чадал	УТХО-аар нийлүүлсэн	Дутуу зөрүү
1	133 дугаар сургууль	БЗД	2017	640	440	200
2	73 дугаар сургууль	БЗД	2017	960	888	72
3	38 дугаар сургууль	БГД	2017	1500	1350	150
4	13 дугаар сургуулийн өргөтгөл	БГД	2019	320	160	160
5	143 дугаар сургууль	СХД	2019	640	320	320
6	23 дугаар сургуулийн өргөтгөл	ЧД	2019	320	160	160
7	50 дугаар сургууль	ЧД	2019	450	224	226

Эх сурвалж: БШУЯ

1.64 БШУЯ 2017-2019 онд “Сурагчийн ширээ ба сандал” MNS6582:2016²⁷ стандартын дагуу боловсруулсан техникийн тодорхойлолтын хүрээнд сурагчийн ширээ, сандлыг захиалж, нийлүүлсэн боловч чанарын шаардлага хангаагүй, амархан эвдэрч засах боломжгүй болдог, зарим сургуульд нийлүүлсэн лабораторийн тоног төхөөрөмж ашиглалтгүй байх зэрэг зөрчлүүд илэрлээ. Үүнд:

- Баян-Өлгий аймгийн Өлгий сумын лаборатори 2 дугаар сургуульд 2018 онд УТХО-аар нийлүүлсэн тоног төхөөрөмж, сургалтын хэрэглэгдэхүүн ширээ сандал, самбар хангалттай хүртээмжтэй биш, ширээ сандлуудын чанар тааруу, тогтмол засварлан хэрэглэсэн, Өлгий сумын 10 дугаар сургуульд 2019 онд УТХО-аар нийлүүлэгдсэн тавилга, тоног төхөөрөмжүүд чанарын шаардлага хангахгүй, эвдэрч хугарсан,
- Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын 3 дугаар сургуулийн бага сургуульд 2019 онд шинээр 233.6 сая төгрөгийн тавилга эд хогшил нийлүүлэгдсэн боловч зарим ангийн ширээ сандал чанарын шаардлага хангахгүй, нийлүүлэгдээд удаагүй эвдэрсэн тул тавилгыг бэлтгэн нийлүүлэгчээр солиулсан;
- Хэнтий аймгийн хэмжээнд 6 настанд зориулагдсан ширээний 31.0 хувь, сандлын 32.0 хувь шаардлага хангахгүй;
- Нийслэлийн БЗД-ийн 133 дугаар сургуульд “Долоон болдог” ХХК-ийн нийлүүлсэн нийт 25.0 сая төгрөгийн ширээ, сандал, БЗД-ийн 14 дүгээр сургуульд “Долоон болдог” ХХК, “Анун” ХХК, “Змен” ХХК, “Пи пи пи эм жи эл” ХХК-ийн нийлүүлсэн нийт 154.8 сая төгрөгийн тавилга эд хогшил чанарын шаардлага хангахгүй, БГД-ийн 141 дүгээр сургуульд “Бест хаалга” ХХК-ийн нийлүүлсэн 3.3 сая төгрөгийн тавилга эд хогшил ашиглалтгүй.
- Говьсүмбэр аймгийн Баянтал сумын дунд сургуульд 2016 онд ахлах ангид ашиглагдах физикийн лабораторийн хэрэглэгдэхүүн нийлүүлсэн боловч тус сургууль ахлах ангигүй тул одоог хүртэл ашиглалтгүй, төсвийн хөрөнгө үр ашиггүй болсон байна.

1.65 ЕБС-ийн сургалтын менежер, захирал, аймгийн Боловсролын газар зэрэг шат шатны албан тушаалтан, байгууллагын хяналт хангалтгүйгээс БШУЯ-ны БУМС-д зарим мэдээлэл иж бүрэн бус, зөрүүтэй бүртгэгдсэн байгаа нь уг цахим системийн ач холбогдлыг бууруулах, салбарын яамыг бодит бус мэдээллээр хангаж нөхцөл байдалд үнэн зөв дүгнэлт хийж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээгээ тодорхойлох боломжийг хязгаарлах эрсдэлтэй байна.

- Сургуулийн орчны статистик мэдээнд зарим сургуулийн нормт хүчин чадлыг 1-2 дахин нэмэгдүүлж зөрүүтэй илэрхийлсэн байна. Тухайлбал, 2019 оны нийт ЕБС-ийн нормативт хүчин чадал бодитоор 459,890 суудал байхад статистик мэдээгээр 486,454 суудалтай гэж 16,564 суудлаар зөрүүтэй бүртгэсэн. Үүнийг хүснэгтээр харуулбал,

Хүснэгт 9. Нормативт хүчин чадлыг бодит бус илэрхийлсэн сургууль

№	Сургуулийн нэр	Байршил	Өмчийн хэлбэр	Хүчин чадал /хүүхдийн тоо/		Зөрүү
				Батлагдсан	Статистик	
1	Аварга	Нийслэл, Хан-Уул	Хувийн	800	1600	800
2	Орхон хасу	Нийслэл, Хан-Уул	Хувийн	640	2920	2280
3	28-р сургууль	Нийслэл, Баянгол	Улсын	1640	2820	1180
4	97-р сургууль	Нийслэл, Баянзүрх	Улсын	960	1200	240
5	Баян-Уул сумын бүрэн дунд сургууль	Дорнод, Баян-Уул	Төрийн	640	1140	500
6	2-р сургууль	Өвөрхангай, Арвайхээр	Төрийн	1080	1660	580
7	Хужирт сумын сургууль	Өвөрхангай, Хужирт	Төрийн	952	1392	440
8	Баян-Овоо сумын сургууль	Баянхонгор, Баян-Овоо	Төрийн	160	320	160
8	Мандал бага сургууль	Баянхонгор, Мандал	Төрийн	50	120	70
9	Хүрээмарал дунд сургууль	Баянхонгор, Хүрээмарал	Төрийн	240	410	170
10	Ерөнхий боловсролын 1-р сургууль	Баян-Өлгий, Алтай	Төрийн	360	640	320
11	Алтанцөгц сумын бага, дунд сургууль	Баян-Өлгий, Алтанцөгц	Төрийн	320	640	320
12	Өндөршил сумын сургууль	Дундговь, Өндөршил	Төрийн	320	640	320

Эх сурвалж БШУЯ, аудитын судалгаа

²⁷ Стандартчиллын үндэсний зөвлөлийн 2016 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан

Салбарын багш, ажилтны ажлын байрны эрэлт хэрэгцээг тухай бүр тодорхойлоогүй байна

1.66 Ерөнхий боловсролын салбарт 2019-2020 оны хичээлийн жилд улсын хэмжээнд нийт 51,550 багш, ажилтан ажиллаж байгаа бөгөөд 62.2 хувийг багш, 37.8 хувийг захиргаа, үйлчилгээ, туслах ажилчид эзэлж байна. Өмчийн хэлбэрээр нь үзвэл нийт багшийн 89.7 хувь нь төрийн өмчийн, 10.3 хувь нь төрийн бус өмчийн ерөнхий боловсролын сургуульд ажиллаж байна.

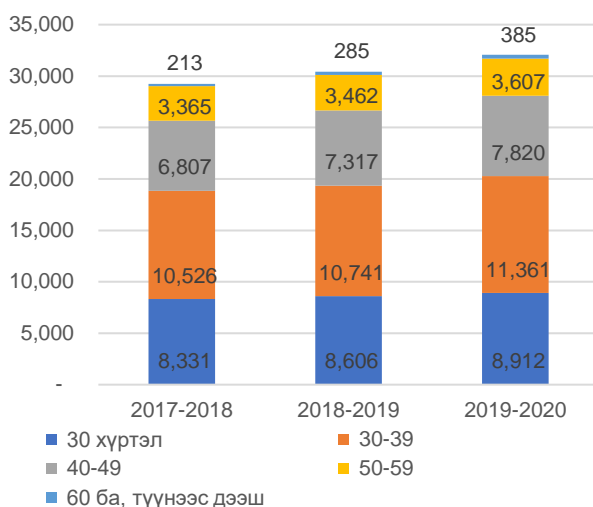
Хүснэгт 10. ЕБС-ийн боловсон хүчин /2017-2020 оны хичээлийн жил/

Хичээлийн жил	Сургуулийн тоо	Нийт багш, ажилтны тоо	Үндсэн багш	Үүнээс:		Захирал, дэд, гүйцэтгэх	Сургалтын менежер	Багаас бусад ажилтан	Бусад багш	Нийгмийн ажилтан	Номын санч
				Төрийн өмчийн	Төрийн бус өмчийн						
2017-2018	798	47,991	29,242	26,742	2,500	828	1,425	13,771	1,364	741	620
2018-2019	803	49,441	30,411	27,615	2,796	843	1,469	13,904	1,401	767	646
2019-2020	820	51,550	32,085	28,767	3,318	849	1,530	14,236	1,375	802	673

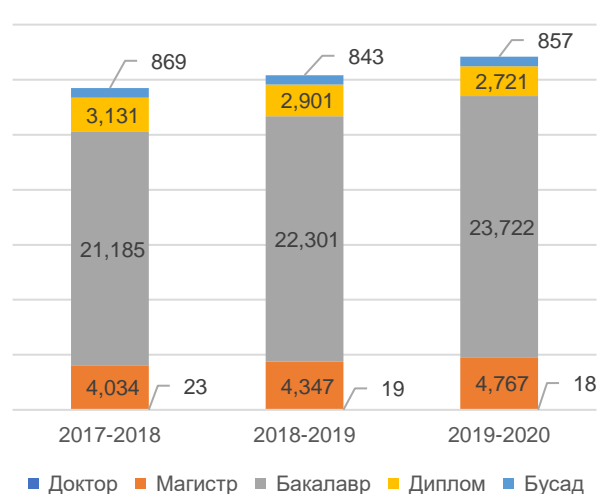
Эх сурвалж: БШУЯ-ны статистик мэдээ

1.67 Нийт үндсэн багшийн насны бүтцийг авч үзвэл 30-39 насны багш дийлэнх буюу 35.4-36.0 хувийг, 60 ба түүнээс дээш насны багш хамгийн бага буюу 0.7-1.2 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд мэргэжлийн зэргийг 2019 оны байдлаар авч үзэхэд бакалавр зэрэгтэй багш 23,722 буюу 73.9 хувь, магистр зэрэгтэй багш 4,767 буюу 14.9 хувь, докторын зэрэгтэй багш 18 багш буюу 0.1 хувийг тус тус эзэлж байна.

Дүрслэл 10. Үндсэн багш насны бүлгээр

Дүрслэл 11. Мэргэжлийн зэрэг

Эх сурвалж: БШУЯ-ны статистик мэдээ

1.68 Ерөнхий боловсролын сургуулиуд Боловсролын удирдлагын мэдээллийн систем болон салбарын статистик мэдээнд ажиллавал зохих багш, шаардлагатай багшийн тоог иж бүрэн, үнэн зөв тайлагнадаггүй, боловсролын газар болон БШУЯ-ны зүгээс мэдээллийн иж бүрэн, үнэн зөв байдлыг хангуулж ажиллаагүй, салбарын хэмжээний хүний нөөцийн нэгдсэн суурь мэдээлэлгүй байгаа нь хүний нөөцийн нэгдсэн бодлого төлөвлөх, хэрэгжүүлэх боломжгүй байдалд хүргэх эрсдэлтэй байна. Тухайлбал: /106 маягтын “Ажиллавал зохих багш” хэсэгт/

- 2017-2018 оны статистик мэдээнд 162 сургууль, 2018-2019 оны статистик мэдээнд 22 сургууль, 2019-2020 оны статистик мэдээнд 99 сургууль мэдээлэл оруулаагүй;
- 2017-2018 онд 798 сургуульд 26,942 багш, 2018-2019 онд 803 сургуульд 44,440 багш, 2019-2020 онд 820 сургууль 31,007 багшаар тусгагдсан;
- 2018-2019 онд шаардлагатай багшийн тоог 14,029 гэж тусгасан боловч 196 маягтад 17,330 гэж зөрүүтэй тусгасан

1.69 БШУЯ-ны статистик мэдээнээс үзэхэд 2017-2018 онд 156 сургуульд 356 мэргэжлийн бус багш, 2018-2019 онд 113 сургуульд 209 мэргэжлийн бус багш, 2019-2020 онд 85 сургуульд 146

мэргэжлийн бус багш ажиллаж байсан бөгөөд үүний 84.5 хувь нь төрийн өмчийн, 15.5 хувь нь төрийн бус өмчийн сургуульд ажиллаж байна. Хичээлийн жилээр нь авч үзвэл жил ирэх тусам төрийн өмчийн сургуульд ажиллаж буй мэргэжлийн бус багшийн тоо буурсан байна.

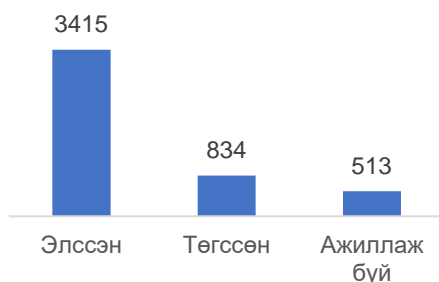
1.70 Аудитын түүвэрт хамрагдсан сургуулиудад ажиллаж буй 244 багш мэргэжлийн бус, мэргэжлийн индекс зөрүүтэй, номын санч, нийгмийн ажилтан Бага дунд боловсролын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.2-д “Багш нь багшлах эрхтэй байна”, 21.3-т “Багш бус мэргэжлийн хүн заах арга зүйн сургалтад хамрагдсаны дараа багшлах эрх авна” гэсэн заалтыг хангаагүй байна. Тухайлбал,

- Баянхонгор аймаг**
  - Аймгийн 29 сургуулиас 25 сургуульд 1-4 багш буюу нийт 33 багш, 2 номын санч мэргэжлийн бус байна.
- Баян-өлгий аймаг**
  - Аудитад хамрагдсан 8 сургуулийн номын санчаар бага анги, англи хэлний багш, нягтлан бодогч, инженер мэргэжилтэй хүн ажилладаг.
- Дорноговь аймаг**
  - Хатанбулаг, Хөвсгөл суманд хими, физик, Алтанширээ суманд физикийн хичээл заах багшгүйгээс хөтөлбөрийн дагуу хичээл ороогүй, 18 нийгмийн ажилтны 11 нь багш мэргэжилтэй, 8 сургуульд мэргэжлийн бус номын санч ажиллаж байна.
- Говьсүмбэр аймаг**
  - Аудитаар 4 сургуулийн номын санч, 2 сургуулийн нийгмийн ажилтан нь мэргэжлийн бус байна.
- Хэнтий аймаг**
  - Тус аймагт 2017-2019 онд дунджаар 471 багш ажиллаж байсан ба мэргэжлийн багшийн хангалт аймгийн түвшинд 75 хувьтай байна.
- Ховд аймаг**
  - ЕБС-д 24 номын санч ажиллаж байгаагаас 13 нь багш мэргэжилтэй, 4 бусад мэргэжлийн байна.
- Сэлэнгэ аймаг**
  - Баянгол сум болон Шаамар сумын Дулаанхаан тосгон, төрийн бус өмчийн Мандал сумын Билиг ДБ сургуулиуд мэргэжлийн нийгмийн ажилтангүй, Баянгол, Цагааннуур, Шаамар, Сайхан сумын 1-р, Мандал сумын 1, 3-р болон, Шаамар сумын Дулаанхаан тосгон, төрийн бус өмчийн Билиг ДБ зэрэг сургуулиуд мэргэжлийн номын санчгүй байна.
- Орхон аймаг**
  - 2016-2019 оны байдлаар дуу хөгжим, технологи, физик, орос хэлний багш жил бүр дутагдалтай байсан ба цаашдаа физик, хими, дуу хөгжмийн багшийн хүрэлцээ хангалтгүй болохоор байна. Мөн “иргэний ёс зүйн боловсрол” хичээлийг шинээр заахаар төлөвлөгөө, хөтөлбөрт тусгасан хэдий ч тухайн судлагдахуун заах багш бэлтгэгдээгүй, нийгмийн ухааны багш заахаар тусгасан байна.

1.71 Мэргэжлийн боловсон хүчний хүрэлцээгүйгээс зарим ЕБС-д тэтгэврийн насны багш нарыг ажиллуулж байна. Тухайлбал,

- Булган аймаг**
  - Аудитын түүвэрт хамрагдсан 13 сумын сургуулийн дутагдалтай багшийн тоог гаргахад сүүлийн 3 жилийн байдлаар давхардсан тоогоор 15 багш байна. Үүнээс тэтгэвэр тогтоолгосон болон тэтгэвэрт гарсан 10 гаруй багш нарыг хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллуулж байна.
- Говьсүмбэр аймаг**
  - Аймгийн хэмжээнд нийт 24 багш дутагдалтай бөгөөд дутагдалтай багшийн орон тоог нөхөхдөө тэтгэврийн багшийг ажиллуулах болон бага ангийн багшийг ээлжээр хичээллүүлж байна.
- Дундговь аймаг**
  - Тус аймагт тэтгэвэр тогтоолгосон 15 багш ажиллаж байгаагаас 10 нь сумдын сургуулиудад ажиллаж байна.

Дүрслэл 12. Тэтгэлгээр суралцагчдын харьцуулалт

Эх сурвалж: МУБИС

боловсон хүчин бэлтгэгдэж байна.

1.72 Боловсролын тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.7²⁸, Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.3²⁹-т заасны дагуу МУЗГ-ын 2014 оны 71 дүгээр тогтоолоор баталсан “Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид суралцагчийн тэтгэлэг олгох журам”-ын 4.1.5-т “төрийн өмчийн их, дээд сургуульд багш мэргэжлээр элсэгч нь элсэлтийн ерөнхий шалгалтад 650-750 оноо авсан бол сургалтын төлбөрийг 70 хувь, 751-ээс дээш оноо авсан бол сургалтын төлбөрийг 100 хувь хичээлийн жилийн эхний улиралд; суралцагч 3.0 болон түүнээс дээш голч оноотой суралцсан тохиолдолд сургалтын төлбөрийг үргэлжлүүлэн 100 хувь” гэж заасны дагуу 16 их сургуульд 70-100 хувийн тэтгэлэгтэйгээр багшлах

²⁸ Орон нутгийг боловсон хүчнээр хангах, чухал хэрэгцээтэй мэргэжилтэн бэлтгэх, суралцагчийн авьяасыг дэмжих, орлого багатай болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд боловсрол эзэмшихэд зориулж сургалтын төлбөрийн зээл, буцалтгүй тусламж олгох бөгөөд тэдгээрийг олгох журмыг Засгийн газар батална.

²⁹ Багш мэргэжлээр дээд боловсрол олгох их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт 6 сарын хугацаатай дадлагажигч багшаар ажиллах агуулгыг багтаана. Дадлагажигч хөдөө орон нутагт ажиллавал тэтгэлэг олгож болох бөгөөд холбогдох журмыг Засгийн газар батална.

Хүснэгт 11. 70-100 тэтгэлэгтэйгээр төгссөн төгсөгчдийн тоо, санхүүжилтийн дүн /2017-2019 он/

№	Үзүүлэлт	2017 он	2018 он	2019 он	3 жилийн дүн
1	Төгсөгчдийн тоо	565	282	268	1,115
2	Санхүүжилт /сая. төг/	523.5	351.5	704.4	1,579.40

Эх сурвалж БШУЯ-ны Зээлийн сан

1.73 Гэвч МУБИС-аас гаргасан судалгаагаар 2014-2018 онуудад нийт 3415 суралцагч өндөр оноогоор тэтгэлэгтэй хөтөлбөрт хамрагдан элсэж, 834 суралцагч багш мэргэжлээр төгссөнөөс 513 суралцагч боловсролын салбарт ажиллаж байгаа нь тэтгэлэг олгож буй зорилготой нийцээгүй, үр ашиг багатай хөрөнгө оруулалт болсныг харуулж байна.

1.74 БШУЯ нь 2020 оны 7 дугаар сард хийсэн судалгааг эс тооцвол 2016-2020 хичээлийн жилд салбарын багш ажилтны ажлын байрны эрэлт хэрэгцээг тухай бүр тодорхойлоогүй, хүний нөөцийн нэгдсэн бодлого төлөвлөгөө боловсруулаагүй, дунд хугацаанд шаардлагатай багшийн ажлын байр, багш бэлтгэдэг их дээд сургуулиудын сургалтын хөтөлбөр болон суралцагч, төгсөгчдийн ажил эрхлэлтийн улсын хэмжээний иж бүрэн судалгаанд суурилсан төлөвлөлт, зохицуулалтын арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн гэх хангалттай нотлох баримт байхгүй байна.

1.75 Энэ нь Боловсролын тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.1.6³⁰ заалт, Засгийн газрын 2017 оны 267 дугаар тогтоолоор баталсан “БСШУСЯ-ны үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр”-ийн 2.4.5-д заасан “... салбарын хүний нөөцийн болон мэдээллийн технологийн үйл ажиллагааг зохицуулах, статистикийн мэдээлэл нэгтгэх, боловсруулах, дүн шинжилгээ хийх, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, хэрэглэгчийг мэдээллээр хангах,” стратегийн зорилтын хэрэгжилт хангалтгүй байгааг харуулж байна.

Багшийн хөгжлийн төвийн үйл ажиллагаа хангалтгүй байна

1.76 Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.1-д “Багшийн хөгжлийг дэмжих хөтөлбөрийг 5 жил тутамд батлах”, 7 дугаар зүйлийн 7.5-д “багшийн хөгжлийн төвд тавигдах шаардлага, ажиллах үлгэрчилсэн журмыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална” гэж заасан хэдий ч Засгийн газар, салбарын яамны зүгээс батлаагүй, 7 дугаар зүйлийн 7.1³¹-д “... багшийн хөгжлийн төвтэй байна”, 7.3³²-д “багшийн хөгжлийн төвийн үйл ажиллагаанд байгууллагын нийт хувьсах зардлын хоёр хувь хүртэл хэмжээний зардлыг зарцуулна” гэсэн заалтууд бүрэн хэрэгжихгүй байна. Тухайлбал:

Нийслэлд

- Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 3.1.333-т заасны дагуу ЕБС бүр “Багшийн хөгжлийн төв”-тэй байх заалтын хүрээнд:
  - 2017-2019 оны байдлаар төрийн өмчийн 140 сургуулийн 82 буюу 58.7 хувь нь багшийн хөгжлийг дэмжих төлөвлөгөө баталж, түүний хэрэгжилтийг үнэлж, багшийн өрөөг тохижуулах, их дээд сургуульд суралцахад сургалтын төлбөрийн дэмжлэг үзүүлэх зэргээр хэрэгжсэн байна.
  - Харин үлдсэн 58 буюу 41.4 хувь нь “Багш хөгжүүлэх төв”-тэй хэдий ч баталсан төсөв хөрөнгөгүй, үйл ажиллагаагаар бүрэн хэрэгжүүлж ажиллаагүй байна. Төрийн бус өмчийн сургуулиуд “Багш хөгжлийн төв”-тэй эсэх талаарх тоо мэдээ, үйл ажиллагааны тайлан байхгүй байна.

Дархан-Уул аймагт

- Ерөнхий боловсрол олгож байгаа сургуулиудын 44 хувь нь багшийн хөгжлийн төвгүй байна.

1.77 Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2³⁴-д заасны дагуу аймаг, нийслэлийн Засаг дарга, ИТХ-ын Тэргүүлэгчдээр дэд хөтөлбөр батлуулж тодорхой хэмжээний сургалтуудыг зохион байгуулж байгаа хэдий ч бодлого хэрэгжүүлж буй орон нутгийн түвшинд

³⁰ Боловсролын тухай хуулийн 28.1.6. удирдах ажилтан, багшийг нэгдсэн бодлого, тодорхой чиглэлээр бэлтгэх, давтан сургах, тэдний нийгмийн баталгааг хангах асуудлыг холбогдох дээд байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх, энэ талаар гарсан шийдвэрийн биелэлтийг хангах;

³¹ Бүх шатны боловсролын сургалтын байгууллага нь багшийн хөгжлийн төвтэй байна.

³² Багшийн хөгжлийн төвийн үйл ажиллагаанд ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэг, мэргэжлийн боловсрол сургалтын байгууллагын нийт хувьсах зардлын хоёр хувь хүртэл хэмжээний зардлыг зарцуулна.

³³ 3.1.3.“багшийн хөгжлийн төв” гэж багш ажлын байран дээрээ тасралтгүй хөгжихөд шаардлагатай хэрэглэгдэхүүн, тоног төхөөрөмж бүхий орчинг;

³⁴ Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 5.2.Багшийн хөгжлийг дэмжих үйл ажиллагааг үндэсний түвшинд багшийн мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, арга зүйн байгууллага, орон нутгийн түвшинд аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга, боловсролын асуудал эрхэлсэн орон нутгийн байгууллага, байгууллагын түвшинд захирал, сургалтын менежер, эрхлэгч, арга зүйч, сонирхлын бүлгийн түвшинд хамтын удирдлагын нэгдэл, багш өөрөө хэрэгжүүлнэ.

тус хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг нэгтгэн тайлагнах, цаашид авах арга хэмжээг хэрхэн тодорхойлох, мэдээллээр хангах асуудал дутмаг байна.

1.78 БШУС-ын 2017 оны 2/287 дугаар тушаалаар шинэчлэн баталсан “Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын байгууллагын багш, ажилтны мэргэжил дээшлүүлэх журам”-ын 2.2³⁵-т “Мэргэжил дээшлүүлэх үндсэн сургалтад эхний болон хоёр, гурав, дөрөв, тав, арав дахь жилдээ ажиллаж байгаа багш, эхний болон тав, арав дахь жилдээ ажиллаж байгаа ажилтныг хамруулна” гэж заасны дагуу 2017-2019 онуудад нийт 2,285.4 сая төгрөг зарцуулж 19,705 багш, ажилтнуудыг сургалтад хамруулсан байна.

Хүснэгт 12. Мэргэжил дээшлүүлэх үндсэн сургалтад хамрагдсан багш нарын тоон мэдээлэл /2017-2019 он/

Мэргэжил	Он	2017			2018				2019			
		Сургалтын ангилал	эхний жил	5 дахь жил	10 дахь жил	эхний жил	5 дахь жил	10 дахь жил	ангилалгүй	эхний жил	5 дахь жил	10 дахь жил
Нийт /багш/	Төлөвлөгөө		1,854	1,684	1,566	2,624	2,074	1,814	441	3,165	1,957	1,482
	Гүйцэтгэл		1,453	1,280	1,340	1,900	1,501	1,489	393	2,068	1,523	1,224
	Хувиар		78.4	76.0	85.6	72.4	72.4	82.1	89.1	65.3	77.8	82.6
Нийт /ажилт/	Төлөвлөгөө		405	187	127	595	248	134		428	262	152
	Гүйцэтгэл		280	139	88	412	155	93		258	179	111
	Хувиар		69.1	74.3	69.3	69.2	62.5	69.4		60.3	68.3	73.0

Эх сурвалж: БШУЯ-ны Бага, дунд боловсролын газар

1.79 Цаашид тухайн орон нутгийн боловсролын байгууллага, сургууль, багшийн зүгээс өөрсдийн сурагчдын сурлагын чанарын үнэлгээний дүнд тулгуурлан сургалтын хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох, мэргэжил дээшлүүлэх сургалт-арга зүйн байгууллагад захиалга өгч, санхүүжүүлэх замаар багшийн хөгжилд зарцуулж буй хөрөнгийн үр ашгийг дээшлүүлэх нь зохистой байна.

1.80 Монгол Улсад нийт 47 их, дээд сургууль багш бэлтгэж байгаа бөгөөд төрийн өмчийн 10, төрийн бус өмчийн 37 их, дээд сургууль байна. Боловсролын удирдлагын мэдээллийн системд 2020 оны байдлаар бүртгэгдсэн 29,688 багшийн 50.5 орчим хувь буюу 14,981 нь МУБИС-ийг төгссөн байна.

Хүснэгт 13. Багш нарын төгссөн их, дээд сургууль

№	Их, дээд сургууль	Нийт багш	Үүнээс, улсын дүн		Нийт дүнд эзлэх хувь
			бакалавр	магистр	
1	Багшийн дээд сургууль-МУБИС	14,981	14,322	659	50.5
2	Монгол Улсын Их сургууль-МУИС	2,461	2,281	180	8.3
3	Хөвд МУИС-ийн салбар сургууль-МУБИС	2,006	1,911	95	6.8
4	Архангай Багшийн коллеж-МУБИС	1,271	1,262	9	4.3
5	Гурван -Эрдэнэ багшийн дээд сургууль	968	960	8	3.3
6	Дорнод коллеж-Дээд сургууль-МУБИС	764	754	10	2.6
7	Багшийн сургууль-Багшийн коллеж	609	603	6	2.1
8	Хүмүүнлэгийн ухааны их сургууль	534	343	191	1.8
9	Орхон их сургууль	380	366	14	1.3
10	Мон Алтмуус-Биеийн тамирын дээд сургууль	220	220	0	0.7
11	Отгонтэнгэр Их Сургууль	111	107	4	0.7
12	Баян-Өлгий аймаг МУБИС	192	190	2	0.6
13	Улаанбаатарын Их Сургууль	160	141	19	0.5
14	Маргад Дээд сургууль	136	131	5	0.5
15	Шинжлэх ухаан технологийн их сургууль	147	117	30	0.5
16	Цагаан лавай Багшийн дээд сургууль	105	103	2	0.4
17	Хэл Иргэншил дээд сургууль	123	121	2	0.4
18	Шонхор биеийн тамир дээд сургууль	132	131	1	0.4
19	Бусад	4,388	4,124	264	14.4
	Нийт дүн	29,688	28,187	1,501	100.0

Эх сурвалж: БШУЯ-ны Бага, дунд боловсролын газар

³⁵ 2.2 Мэргэжил дээшлүүлэх үндсэн сургалтад эхний болон хоёр, гурав, дөрөв, тав, арав дахь жилдээ ажиллаж байгаа багш, эхний болон тав, арав дахь жилдээ ажиллаж байгаа ажилтныг хамруулна.

1.81 Аудитын явцад түүвэрт хамрагдсан зарим сургуулийн захирал, менежерүүд нь холбогдох шалгуур, шаардлагыг хангаагүй, аймаг, нийслэлийн Төрийн албаны зөвлөлөөс сонгон шалгаруулалт тухай бүр зарлагдаагүйн улмаас захирлын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч ажилласаар байна. Иймд Төрийн албаны зөвлөлийн 2019 оны 25 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Төрийн үйлчилгээний байгууллагын төсвийн шууд захирагчийг сонгон шалгаруулах журам”-ын дагуу түр орлон гүйцэтгэгчдийг удирдах ажилтны сонгон шалгаруулалтад бүрэн хамруулж, шалгаруулалт явуулан томилох шаардлагатай байна. Тухайлбал,

Ховд аймаг

- Дуут, Зэрэг, Мөст, Чандмань, Жаргалант сумын 3, Цаст алтай цогцолбор, сургуулиудын захирал мэргэшил³⁶ дэх шалгуур нөхцөлийг хангаагүй, Мөнххайрхан, Чандмань, Үенч, Жаргалант сумын 1, 3, Цаст алтай цогцолбор сургуулийн захирлууд 1 дүгээр хавсралтын туршлага³⁷ дахь заалтыг зөрчсөн,
- Алтай, Булган сумын 1, Булган сумын 2 дугаар, Зэрэг, Мянгад, Мөст, Мөнххайрхан, Чандмань, Эрдэнэбүрэн сумд болон Жаргалант сумын Прогресс сургуулийн сургалтын менежерүүд мэргэшил дэх шалгуур нөхцөлийг бүрэн хангаагүй,

Баян-Өлгий аймаг

- Цэнгэл сумын 3 дугаар, Ногооннуур сумын 2 дугаар сургуулийн захирлууд сонгон шалгаруулалтад тэнцээгүй ба “сургуулийн захирлын үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч”-ээр ажиллаж байна.

Нийслэлд

- 2019-2020 онд 18 сургуулийн захирал томилогдсноос шүүхийн шийдвэрийн дагуу эргэн томилогдсон 2, сургууль хооронд шилжүүлэн томилогдсон 2, сонгон шалгаруулалтад ороогүй, түр орлон гүйцэтгэгчээр 14 захирал томилогдсон бөгөөд уг сургуулиудын үйл ажиллагаа дотоод зохион байгуулалт муу, удирдах ур чадвар, дадлага туршлагагүй байна.
- НБГ-аас 2020 оны 6 дугаар сарын 10-ны өдрийн 1/725 тоот албан бичгээр Төрийн албаны зөвлөлийн нийслэл дэх салбар зөвлөлд “Сургуулийн захирлын албан тушаалд зохих журмын дагуу сонгон шалгаруулалт зарлаж өгөх” талаар хүсэлт хүргүүлсэн хэдий ч Ковид-2019 цар тахлын нөхцөл байдлын улмаас сонгон шалгаруулалт зарлагдаагүй байна.

1.82 Нийслэлд 2017 онд 12 сургууль, 2018 онд 11 сургууль, 2019 онд 5 сургуульд сургалтын менежер ажилласан нь БСШУСС, Сангийн сайдын хамтарсан 2017 оны А/167/292, 2018 оны А/024/11 дугаар тушаалаар баталсан “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн багшаас бусад, захиргааны удирдлага, боловсролын бусад ажилтны орон тооны жишиг норматив”-д 1-5 дугаар ангитай бага сургуулийн захирал нь сургалтын менежерийн ажил үүргийг хариуцан гүйцэтгэхээр заасантай нийцэхгүй байна.

Ерөнхий боловсролын салбарын төсвийн төлөвлөлт бодитой бус, тусгай зориулалтын шилжүүлгийн гүйцэтгэлд тавих хяналт сул байна

Хувьсах зардлын дундаж нормативыг шинэчлээгүйгээс төсвийн төлөвлөлт, хуваарилалт бодитой бус байна

1.83 Боловсролын салбарын санхүүжилт нь Боловсролын тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлд заасны дагуу улсын төсвөөс санхүүжүүлэх нормативт зардал болон орон нутгийн төсвөөс санхүүжүүлэх тогтмол зардлаас бүрдэх бөгөөд нормативт зардлыг Төсвийн тухай хуулийн 61 дүгээр зүйлийн 61.2³⁸ дахь заалтын хүрээнд Засгийн газрын тогтоолоор баталсан нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын нормативт хэмжээгээр тооцож тусгай зориулалтын шилжүүлгээр төлөвлөж, хуваарилж, зарцуулж байна. /Дэлгэрэнгүйг Хавсралт 9-с үзнэ үү/

³⁶ Боловсрол, нийгэм, төрийн удирдлага, боловсрол судлалын аль нэг чиглэлээр мэргэшсэн байх

³⁷ 3-аас доошгүй жил ЕБС-д удирдах албан тушаалд эсхүл боловсролын салбарын байгууллагад удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалд ажилласан байх

³⁸ Төсвийн тухай хуулийн 61.2. Энэ хуулийн 61.1-д заасан төлөөлөн хэрэгжүүлэх чиг үүргийг энэ хуулийн 39 дүгээр зүйлд заасан гэрээний үндсэн дээр улсын төсвөөс олгох тусгай зориулалтын шилжүүлгээр санхүүжүүлнэ. 61.1. Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга Засгийн газрын дараах чиг үүргийг орон нутагт төлөөлөн хэрэгжүүлнэ: 61.1.2. ерөнхий боловсрол;

Дүрслэл 13. Нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативын хэмжээ /мянган төгрөг/ /Нийслэлийн бага ангийн хувьд/

Эх сурвалж: <http://legalinfo.mn>

газар жил бүр шинэчлэн тогтооно” гэж заасны дагуу дараах байдлаар шинэчилж ирсэн байна.

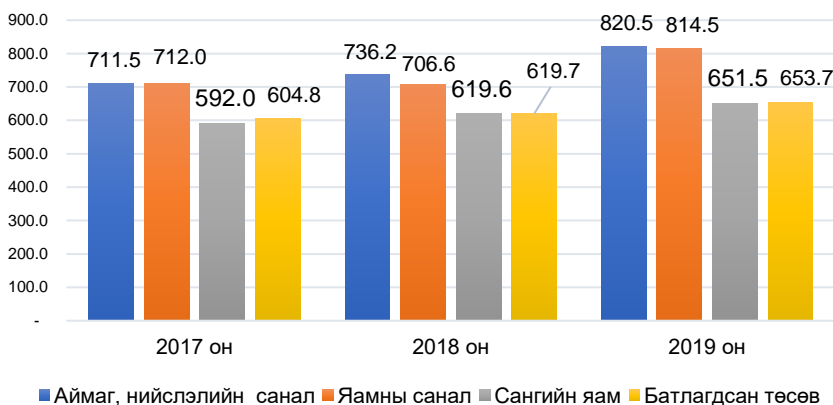
1.85 Засгийн газрын 2016 оны 242 дугаар тогтоолоор “Хувьсах зардлын дундаж норматив, санхүүжүүлэх аргачлал” баталснаас хойш инфляц, цалин, бусад бараа ажил үйлчилгээний үнийн өсөлт, сургуулийн онцлог, хүчин чадал, байршил, төлбөрийн хэмжээтэй уялдуулж шинэчлэн тогтоогоогүй байна.

1.86 Мөн ЕБС-ийн төсвийн дийлэнх хувийг бүрдүүлж байгаа цалингийн зардлын хэмжээг Засгийн газрын 2018 оны 264 дүгээр тогтоол, 2019 оны 24 дүгээр тогтоолоор шинэчлэн тогтоосон хэдий ч хувьсах зардлын нормативыг шинэчлэн тогтоогүйгээс Засгийн газрын 2016 оны 242 дугаар тогтоолоор баталсан хувьсах зардлын дундаж нормативын хэмжээгээр тооцож буй цалингийн сан нь албан тушаалын цалингийн сүлжээгээр бодсон хэмжээнээс бага байна.

- Улсын хэмжээнд ерөнхий боловсролын салбарын нийт цалин хөлс болон нэмэгдэл урамшил 2016 онд 368.6 тэрбум төгрөг байсан бол 2019 онд 477.2 тэрбум төгрөг болж нэмэгдсэн байна.

1.87 БШУЯ нь аймаг, нийслэлээс ирүүлсэн ЕБС-ын тусгай зориулалтын шилжүүлгийн төсвийн төслийг нэгтгэж Сангийн яаманд хүргүүлж, хянуулдаг бөгөөд 2017-2019 оны хувьд төсвийн саналыг батлагдсан төсөвтэй харьцуулахад дараах байдалтай байна.

Дүрслэл 14. Төсвийн төсөлд хүргүүлсэн санал /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: БШУЯ, СЯ

1.88 БШУЯ аймаг, нийслэлээс ирүүлсэн төсвийн төсөлд тусгасан дүнг нэгтгэхдээ 2019 оны хувьд статистикийн мэдээлэл дэх хүүхдийн тоо болон сургалт эрхлэх тусгай зөвшөөрөлд тусгасан хүчин чадлаар тооцон 0.9 хувиар бууруулсан бол Сангийн яам салбарын яамны ирүүлсэн төсвийн төслийг 20 хувиар бууруулж УИХ-д өргөн барьж, батлуулсан байна.

Төсвийг хүүхдийн тоонд үндэслэхгүй, харилцан адилгүйгээр сургуулиудад хуваарилж байна

1.89 Орон нутгийн боловсролын байгууллагын төсөв нь Боловсролын тухай хуулийн 40.1³⁹ болон Төсвийн тухай хуулийн 61 дүгээр зүйлийн 61.2⁴⁰-т заасны дагуу тусгай зориулалтын шилжүүлэг хэлбэрээр салбарын ТЕЗ-ийн багцад батлагдан, аймаг, нийслэлд хуваарилагдаж байна. Аймаг, нийслэлийн ИТХ нь тусгай зориулалтын шилжүүлгийг орон нутгийн төсвийн бүрэлдэхүүн хэсэг болгон баталж байна.

1.90 Хувьсах зардлыг Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.3⁴¹-д тусгасан ЕБС-ийн хэв шинжтэй нь уялдуулан төлөвлөж байгаа бөгөөд төрийн өмчит ерөнхий боловсролын олон улсын хөтөлбөртэй сургуулиуд болон нийслэл, орон нутгийн сургуулийн төсвийн харьцуулалт хийж үзэхэд харилцан адилгүй хуваарилсан байна.

- Засгийн газрын 2012 оны “Сургууль байгуулах, нэмэгдэл олгох тухай” 179 дүгээр тогтоолын дагуу олон улсын хөтөлбөрийн сургалттай сургуулийн ажилтнуудад үндсэн цалингийн 30-50 хувь, лаборатори сургуулийн ажилтнуудад үндсэн цалингийн 15-30 хувийн нэмэгдэл олгодог,
- Гүнзгийрүүлсэн сургалттай сургууль өөрийн үйл ажиллагааны орлогоос багшийн цалинг 15-20 хувиар нэмж тооцож олгодог байна.

Хүснэгт 14. Төсвийн харьцуулалт 2020 он /сая төгрөг/

Үзүүлэлт	Шинэ эрин сургууль /6-12 анги/	Шинэ эхлэл сургууль /6-12 анги/	Монгол тэмүүлэл сургууль /6-12 анги/	Нийслэлийн лаборатори сургууль	Хан-Уул дүүргийн 26 дугаар сургууль	Архангай аймгийн Их тамир сумын сургууль
УРСГАЛ ЗАРДАЛ	1,179.8	1,151.7	873.8	1,872.6	847.4	1,290.0
АЖИЛЛАГСДЫН ТОО	53	48	53	96	52	80
СУРАЛЦАГЧДЫН ТОО	419	320	300	1488	677	632
Нийт бүлгийн тоо	16	14	12	38	23	25
Нийт хувьсах зардал	1,135.4	1,117.5	873.8	1,713.4	706.7	1,138.7
Нэг хүүхдэд ногдох хувьсах зардал	2.71	3.49	2.91	1.15	1.04	1.09

Эх сурвалж: БШУЯ

1.91 Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нь Төсвийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.2⁴², 22 дугаар зүйлийн 22.6.6⁴³, 42 дугаар зүйлийн 42.2.2⁴⁴-д заасны дагуу батлагдсан төсвийг төсвийн шууд захирагч бүрээр батлах, түүнд хамаарах төсвийн шууд захирагчдын төсөвт зохицуулалт хийх эрхтэй бөгөөд Сангийн сайдын тушаалаар баталсан сар, улирлын төсвийн хуваарийн хүрээнд сургуулийн сар, улирлын хуваарийг баталж, аймгийн ЗДТГ-ын СТСХ-ээс санхүүжилтийн эрхийг олгож байна.

1.92 Хувьсах зардал буюу боловсролын стандартыг хангах хөтөлбөрөөр батлагдаж буй зардал нь хүүхдийн тооноос хамаарахаар зохицуулалттай байхад орон нутагт хүүхдийн тооноос төдийлөн хамаардаггүй ямар тооцоолол, үндэслэлээр тооцож хуваарилж байгаа нь тодорхойгүй, зөрүүтэй байдлаар төсөв хуваарилагдаж байна. Тухайлбал,

- Нийслэлд 2017-2019 оны дунджаар 7 сургууль нэгдэж цогцолбор болж хүүхэд болон багшийн тоо нэмэгдсэнээс шалтгаалан СХД-ийн “Ирээдүй” цогцолбор сургуульд хамгийн их буюу 9,920.3 сая төгрөг, ЧД-ийн 112 дугаар сургуульд хамгийн бага буюу 213.9 сая төгрөгийн төсөв хуваарилсан;
- Төрийн бус өмчийн сургуулиудаас 1450 сурагчтай БЗД-ийн “Шинэ-Монгол” сургуульд 626.5 сая, 2019 онд байгуулагдаж 20 хүүхэд суралцаж буй СБД-ийн “Эрдмийн уурхай” сургуульд 1.1 сая төгрөгийн санхүүжилт хуваарилсан байна.
- Төв аймгийн Сэргэлэн сумын сургууль 67 хүүхэдтэй бөгөөд 2016 онд хувьсах зардалд 120.8 сая төгрөг хуваарилагдсан байхад 150 хүүхэдтэй Архуст сумын сургуульд 126.9 сая төгрөг, 217 хүүхэдтэй Өндөрширээт сумын сургуульд 136.9 сая төгрөг, 507 хүүхэдтэй Эрдэнэ сумын сургуульд 170.7 сая төгрөг батлагдсан,

³⁹ Боловсролын тухай хуулийн 40.1.Төрийн өмчийн боловсролын сургалтын байгууллагыг тогтмол болон нормативд зардлаар санхүүжүүлнэ.

⁴⁰ Төсвийн тухай хуулийн 61.2.Энэ хуулийн 61.1-д заасан төлөөлөн хэрэгжүүлэх чиг үүргийг энэ хуулийн 39 дүгээр зүйлд заасан гэрээний үндсэн дээр улсын төсвөөс олгох тусгай зориулалтын шилжүүлгээр санхүүжүүлнэ.

⁴¹ Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 12.3 Ерөнхий боловсролын сургууль нь ердийн, төрөлжсөн, гүнзгийрүүлсэн, тусгай, олон улсын хөтөлбөрийн сургалттай гэсэн хэв шинжтэй байна.

⁴² Төсвийн тухай хуулийн 15.2.Энэ хуулийн 39.1-д заасан гэрээгээр тусгай зориулалтын шилжүүлэг хүлээн авсан төсвийн төвлөрүүлэн захирагч нь аймаг, нийслэлийн Засаг дарга байна.

⁴³ Төсвийн тухай хуулийн 22.6.6.төсвийн төвлөрүүлэн захирагч нь өөрийн батлагдсан төсвийг төсвийн шууд захирагч бүрээр, энэ хуулийн 22.2.3-22.2.6-д заасан ангиллаар, хүрэх үр дүнгийн хамт батлах;

⁴⁴ Төсвийн тухай хуулийн 42.2.Төсвийн захирагч төсөвтөө дараах байдлаар зохицуулалт хийж болно: 42.2.2.төсвийн төвлөрүүлэн захирагч нь түүнд хамаарах төсвийн шууд захирагчдын төсөв хооронд;

- 2018 онд 509 хүүхэдтэй Төв аймгийн Заамарын шижир алтны сургууль 238.7 сая төгрөг батлагдсан байхад 204 хүүхэдтэй Баянхангайн сургууль 192.9 сая төгрөг батлагдсан, хүүхдийн тоо 2.5 дахин зөрүүтэй байхад батлагдсан хувьсах зардал 45.8 сая төгрөгийн зөрүүтэй,
- Сүхбаатар аймгийн Баяндэлгэр сумын ЕБС-д 113.1 сая төгрөг, Түвшинширээ сумын ЕБС-д 63.8 сая, Эрдэнэцагаан сумын ЕБС-д 34.1 сая төгрөгийн зардлуудыг тус тус илүү хуваарилсан бол Баруун-Урт сумын 4-р сургуульд 89.6 сая, Баруун-Урт сумын 2-р сургуульд 76.5 сая төгрөг тус тус дутуу хуваарилсан байна. Илүү хуваарилсан зардлыг буцаан төвлөрүүлсэн бөгөөд Баяндэлгэр сумын хувьд санхүүгийн тайлангийн аудитаар акт тогтоож хуулийн байгууллагад шилжүүлсэн байна.

1.93 ЕБС-ийн дотуур байрны нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативын хэмжээг Засгийн газрын 2016 оны 242 дугаар тогтоолын 4 дүгээр хавсралт, дотуур байрны хүүхдийн хоолны зардлыг Засгийн газрын 2012 оны 106 дугаар тогтоолыг баримтлан төсвийг төлөвлөдөг бөгөөд дотуур байрны хүүхдийн хоолны зардлын зарцуулалтад тавих хяналт хангалтгүйгээс зарим сумдын дотуур байрны хүүхдийн тоог зөрүүтэй төлөвлөж, санхүүжүүлсэн байна. Тухайлбал,

- Увс аймгийн Завхан, Малчин, Түргэн сумдын ЕБС, Улаангом сумын 2-р сургууль дотуур байрны хүүхдийг тоог нийт 64 сурагчаар бага, бусад сургуулийн тоог гүйцэтгэлээс нийт 763 хүүхдээр илүү төлөвлөсөн,
- Завхан аймгийн Завханмандал сумын дотуур байр төлөвлөсөн хүүхдээс 116 хүүхдээр илүү санхүүжсэн,
- Ховд аймагт 2017 онд нийт 26.6 сая төгрөг, 2018 онд нийт 26.4 сая төгрөгөөр хоолны зардлыг илүү зарцуулсан, Манхан, Дуут, Зэрэг, Үенч сумдын сургуулиас бусад сургуулиуд хоолны зардлыг 2017 онд 1.5-6.6 сая төгрөг, 2018 онд 5.9- 2.0 сая төгрөгөөр зардлыг хэтрүүлэн зарцуулсан,
- Баян-Өлгий аймгийн аудитын газраас хийсэн санхүүгийн тайланд хийсэн аудитаар дотуур байрны хүүхдийн нэг өдрийн хоолны зардлын нормыг хэтрүүлэн зарцуулсан зөрчилд 2018 онд 15 сургуульд нийт 89.6 сая төгрөгийн илүү зарцуулсан зөрчилд төлбөрийн акт тогтоож төсөвт төлүүлсэн, 2019 онд 13 сургуульд нийт 123.4 сая төгрөгийн зөрчил арилгуулах албан шаардлага өгсөн,
- Баянхонгор аймгийн Санхүү төрийн сангийн хэлтэс нь ерөнхий боловсролын сургуулиудаас ирүүлсэн төсвийн төсөлд 6 настай хүүхдийг тусад нь тооцоолсныг орхигдуулснаас 2018 онд 10.8 сая төгрөгийг дутуу төлөвлөсөн,

1.94 Нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативыг тооцох бүрэлдэхүүнд батлагдаж буй бараа үйлчилгээний бусад хувьсах зардлыг хэрхэн хуваарилах аргачлал байхгүй бөгөөд БШУЯ нь шаардлагатай гарын авлага, сургалтын үзүүлэн болон бусад хэрэглэгдэхүүний төсвийг төсвийн төсөлд тусгаагүй байна.

Тусгай зориулалтын шилжүүлгийн гүйцэтгэл, зарцуулалтад тавих хяналт сул байна

1.95 БШУС-ын багцад 2017-2019 онд 1,322.5-1,863.6 тэрбум төгрөг батлагдсан бөгөөд 2019 оны байдлаар ДНБ-ийн 5.0 орчим хувь, Монгол Улсын төсвийн нийт зарлагын 12.6 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд ерөнхий боловсролын тусгай зориулалтын шилжүүлэг 653.7 тэрбум төгрөг байгаа нь салбарын урсгал зардлын 35.1 хувийг эзэлж байна.

Дүрслэл 15. Тусгай зориулалтын шилжүүлгийн зарцуулалт /зардлын зүйлээр/

"Эх сурвалж: Сангийн яам

1.96 ЕБС-ийн тусгай зориулалтын шилжүүлэг 2017-2019 онд 97.9-99.8 хувийн гүйцэтгэлтэй бөгөөд 2019 оны байдлаар нийт зардлын 78.5 хувийг Цалин хөлс болон нэмэгдэл урамшуулал, НДШ, 9.8 хувийг байр ашиглалттай холбоотой тогтмол зардал, 3.8 хувийг "Үдийн цай" хөтөлбөр, 7.9 хувийг урсгал засвар, хангамж, бараа материал зэрэг бусад зардал эзэлж байна.

1.97 Засгийн газрын 2018 оны 264 дүгээр, 2019 оны 24 дүгээр, 472 дугаар тогтоолоор багш, ажилтнуудын цалин дунджаар 213,063–242,213 төгрөгөөр нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 15. Цалингийн харьцуулалт

Цалингийн сүлжээний шатлал	2018 оны 264 дүгээр тогтоол	2019 оны 24 дүгээр тогтоол			2019 оны 472 дүгээр тогтоол			2018 оны 264 дүгээр тогтоолоор баталсан цалинтай харьцуулахад	
	ТҮБД-3	ТҮБД-3	Өсөлт	Хувь	ТҮБД-3	Өсөлт	Хувь	Өсөлт	Хувь
1	536,665.0	694,193.0	157,528.0	29.4	749,728.0	55,535.0	8.0	213,063.0	39.7
2	540,847.0	699,637.0	158,790.0	29.4	755,608.0	55,971.0	8.0	214,761.0	39.7
3	551,473.0	713,468.0	161,995.0	29.4	770,545.0	57,077.0	8.0	219,072.0	39.7
4	578,431.0	748,557.0	170,126.0	29.4	808,442.0	59,885.0	8.0	230,011.0	39.8
5	608,504.0	787,701.0	179,197.0	29.4	850,717.0	63,016.0	8.0	242,213.0	39.8

"Эх сурвалж: <http://legalinfo.mn>

1.98 Төрийн бус өмчийн сургуулиудад 2017-2019 онд Засгийн газрын 2016 оны 242 дугаар тогтоолын 5 дугаар хавсралтад заасны дагуу байршил, сургалтын төлбөрийн хэмжээнээс хамаарсан нормативт зардалд нийт 40,885.3 сая төгрөг олгосон байна. /Дэлгэрэнгүйг Хавсралт 11-ээс үзнэ үү/

1.99 Салбарын яам, орон нутгийн боловсролын байгууллагын зүгээс ЕБС-ийн тусгай зориулалтын шилжүүлгийн зарцуулалт, гүйцэтгэлд тавих хяналтыг бүрэн хэрэгжүүлээгүй бөгөөд аудитын хүрээнд төсвөөс олгох хувьсах зардлыг хүүхэд өдрийн гүйцэтгэлтэй тулган шалгахад зарим аймагт төрийн өмчийн бус сургуульд хувьсах зардлыг олгохдоо бодит гүйцэтгэлд үндэслээгүй, илүү олгосон нь Төсвийн тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 41.2 дах заалтад нийцээгүй байх тул төлбөрийн акт тогтоосон байна. Тухайлбал,

Баянхонгор аймагт

- 2018-2019 оны хичээлийн жилээс үйл ажиллагаа явуулж буй "Баянхонгор-Олон улсын бага сургууль"-д 6.0 сая төгрөгийг илүү олгосон,

Орхон аймагт

- Төрийн бус өмчийн 6 сургуульд 2019 онд 109.0 сая төгрөгийг илүү олгосон.

1.100 Мөн Төрийн аудитын тухай хууль, Төсвийн тухай хуульд заасны дагуу орон нутаг дахь Төрийн аудитын байгууллагууд төрийн өмчийн сургуулийн жил бүрийн санхүүгийн үйл ажиллагаанд хийсэн санхүүгийн тайлангийн аудитаар 2017-2019 онд 28,532.0-41,697.9 сая төгрөгийн алдаа, зөрчлийг илрүүлж тухай бүр холбогдох арга хэмжээг авч ажилласан байх тул салбарын яам, орон нутгийн удирдлагын зүгээс батлагдсан төсвийг үр ашигтай, арвилан хэмнэлттэй зарцуулах, санхүүгийн сахилга батыг дээшлүүлэхтэй холбоотой дотоод хяналтыг сайжруулах шаардлагатай байна.

1.101 БСШУС-ын 2008 оны 30 дугаар тушаалаар баталсан "Ерөнхий боловсролын сургуулийн номын сангийн үлгэрчилсэн дүрэм"-ийн 6.2⁴⁵-т "...Жил тутам сургуулийн нийт төсвийн 3 хувийг хичээлээс гадуурх уншлагын ном худалдан авахад зарцуулна" гэж заасан боловч хэрэгжилт хангалтгүй, 2017-2019 онд ном, хэвлэл худалдан авах зардалд нэг сургуульд дунджаар 785.3 - 1,197.6 мянган төгрөг төсөвлөгдөж, 711.2-1,088.1 мянган төгрөг буюу сургуулийн нийт төсвийн 0.07-0.1 хувийг зарцуулсан байна.

1.102 ЕБС-иудад багшийн хөгжлийг дэмжих төвийн үйл ажиллагаанд зориулсан төсөв батлагдаагүйгээс багш нар ажлын байран дээрээ тасралтгүй суралцах, шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангагдаагүй, зарим сургууль хичээл үйлдвэрлэлийн дадлагын зардал болон бусад зардал, орон нутгийн төсөв, бусад эх үүсвэрээс багшийн хөгжлийг дэмжих төсөл, хөтөлбөр, багш нарын зарим сургалтын зардал, техник хэрэгслийг санхүүжүүлсэн байна. Тухайлбал:

- Нийслэлд 2019 онд 24 сургууль урсгал зардлаас 84.0 сая төгрөг зарцуулсан,
- Баянхонгор аймагт "Сайн багш" хөтөлбөрийг аймгийн Засаг даргын зөвлөлөөр хэлэлцүүлж, ИТХ-аар батлуулан, 2017-2019 онд 148.3 сая төгрөгийг орон нутгийн төсвийн ангилагдаагүй зардлаас зарцуулсан,
- Орхон аймагт Багш дэд хөтөлбөрийн хүрээнд 2017-2019 онд 286.1 сая төгрөгийг зарцуулсан байна.
- Дорноговь аймгийн ИТХ-ын 2017 оны 40 дүгээр тогтоолоор баталсан "Маргаашийн нар багшийн гар дээр мандана" дэд хөтөлбөрийн хүрээнд сургууль бүр багшийг хөгжүүлэх төлөвлөгөө гаргаж батлуулж, хэрэгжүүлсэн,
- Говь-алтай аймагт 31.6 сая төгрөг, Завхан аймагт "Сайн багш" дэд хөтөлбөрийн хүрээнд 120.0 сая төгрөгийг Орон нутгийн хөгжлийн сангийн эх үүсвэрээс зарцуулсан байна.
- Ховд аймгийн БСУГ нь багшийг хөгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан 2017-2019 онд 45.7 сая төгрөгөөр 28 төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэн нийт 6571 багш ажилчдыг хамруулсан сургалт, зөвлөгөөнүүдийг зохион байгуулжээ.

⁴⁵ Номын сан нь ном, хэвлэл, хэвлэмэл бус материал болон шаардлагатай техник, тоног төхөөрөмж, эд хогшил худалдан авахад зориулсан төсөв (MNS 5742:2007 стандартын Хавсралт F.6-д "Жил тутам сургуулийн нийт төсвийн 3 хувийг хичээлээс гадуурх уншлагын ном худалдан авахад зарцуулна" гэж заасны дагуу)-тэй байна

1.103 УИХ-ын 2006 оны 66 дугаар тогтоол, Засгийн газрын 2006 оны 194 дүгээр тогтоолын дагуу “Үдийн цай” хөтөлбөрийг төрийн болон төрийн бус өмчийн 1, 2 дугаар ангид суралцаж байгаа хүүхдүүдэд хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд Засгийн газрын 2012 оны 106 дугаар тогтоолын дагуу ерөнхий боловсролын сургуулийн 1-5 дугаар ангийн нэг хүүхдийн үдийн цайны өдрийн зардлыг 600 төгрөгөөр тооцон төлөвлөж, 2017-2019 онуудад нийт 76,043.4 сая төгрөг, дотуур байрны хоолны зардалд 46,834.8 сая төгрөг зарцуулсан байна.

Хүснэгт 16. Үдийн цай хөтөлбөр, дотуур байрны хоолны зарцуулалт

Он	Үдийн цай хөтөлбөр				Дотуур байрны хоол			
	Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл	Зөрүү	Хувиар	Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл	Зөрүү	Хувиар
2017	25,004.9	24,864.9	140.0	99.4	16,528.4	16,212.6	315.8	98.1
2018	26,544.0	25,695.0	849.0	96.8	15,939.4	15,596.3	343.1	97.8
2019	26,498.3	25,483.5	1,014.8	96.2	15,338.8	15,025.8	313.0	98.0

Эх сурвалж: Сангийн яам

1.104 ЕБС-ийн үдийн цай хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүжилтийг хүүхэд өдрөөр тооцож бүрэн олгосон хэдий ч төсвийг бусад зардалд гүйлгэн зарцуулах, үлдэгдлийг төсөвт төвлөрүүлэхгүй бараа материалын үлдэгдлээр тайлагнах зөрчлүүд гарсан нь зарцуулалтад тавих хяналт хангалтгүй байгааг харуулж байна. Тухайлбал,

Дархан-Уул аймаг

- Аудитын түүвэрт хамрагдсан сургуулиудын Үдийн цай хөтөлбөрийн санхүүжилтийг давтан тооцоолол хийж тулган баталгаажуулахад 1 дүгээр сургууль 2016-2017 онд 1.8 сая, 24 дүгээр сургуульд 2016-2019 онд нийт 2.7 сая төгрөг илүү тооцож олгосон;

Дорноговь аймаг

- Хүүхдийн хоолны зардлын хэмнэлт 586.5 сая төгрөгийг дансанд төвлөрүүлээгүй бусад сургууль, зардал хооронд гүйлгэн шилжүүлж зарцуулсан;

Орхон аймаг

- Төрийн бус өмчийн 4 ЕБС-д 2016-2019 онд 182.9 сая төгрөгийн үдийн цай хөтөлбөрийн зардлын санхүүжилт олгохдоо тухайн хичээлийн жилийн хүүхдийн статистик тоонд үндэслээгүй, хүүхэд өдрөөр хянахгүйгээр 17.1 сая төгрөгийн зардал илүү олгосон зөрчилд төлбөрийн акт тогтоосон;

Ховд аймаг

- Аудитын түүвэрт хамрагдсан сургуулиуд 2017-2019 онд 53.4 сая төгрөгийг бусад зардалд гүйлгэн зарцуулж үдийн цайны зардалд зарцуулснаар тайлагнасан, 121.9 сая төгрөгийг төсөвт буцаан төвлөрүүлээгүй бусад зардалд гүйлгэн зарцуулсан;

Завхан аймаг

- ЕБС-ийн үдийн цайны төсвийн гүйцэтгэлийг тулган шалгахад 23 сургууль гүйцэтгэлээс 156.4 сая төгрөгөөр илүү, 6 сургууль 47.0 сая төгрөгөөр дутуу санхүүжсэн;

Булган аймаг

- 2018-2019 онд тухайн санхүүгийн тайлан баталгаажуулах аудитаар 67.8 сая төгрөг илүү олгосон зөрчилд албан шаардлага болон зөвлөмж өгч ажилласан;

Өвөрхангай аймаг

- Аудитад хамрагдсан 7 суманд үдийн цайны санхүүжилтийн хэмнэлтийг төсөвт буцаан төвлөрүүлэхгүйгээр материалын үлдэгдлийг их хэмжээгээр нөөцөлсөн, 2019 онд нийт 23.1 сая төгрөгийн үлдэгдэлтэй байна.

1.105 Төсвийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.2⁴⁶, Боловсролын тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.2⁴⁷, 39.11⁴⁸-д заасны дагуу БСШУСС, Сангийн сайдын хамтарсан 2008 оны 56/64 тоот тушаалаар “Сургууль, цэцэрлэг хөгжүүлэх сангийн үлгэрчилсэн дүрэм”-ийн дагуу сургуулиуд хандив тусламж авч буй хэдий ч хяналт тавих чиг үүрэгтэй сургуулийн зөвлөлийн үйл ажиллагаа, хандивын зарцуулалтын тайлагнал хангалтгүй байна.

Дархан-Уул аймаг

- Аудитад хамрагдсан төрийн өмчийн 12 сургууль гадаад, дотоодын байгууллага, иргэд, эцэг эх, асран хамгаалагчдаас нийт 631.5 сая төгрөгийн хандив, тусламж хүлээн авсан боловч зөвхөн Дархан сумын 9, 15, 18, “Од” цогцолбор, “Оюуны ирээдүй” цогцолбор сургуулиуд санд хөрөнгө хүлээн авах, зарцуулах, тайлагнах дүрмээ боловсруулж, мөрдлөг болгон ажиллаж 2016-2019 онд нийт 169.4 сая төгрөгийн хандив тусламж авч зарцуулалтыг тайлагнасан.

- Ерөнхий боловсролын нийт 27 сургуулиас 5 сургууль буюу 20 хүрэхгүй хувь нь сургууль хөгжүүлэх сангийн үлгэрчилсэн дүрэмтэй;

Ховд аймаг

- Булган сумын 2 дугаар сургууль нь 2018 онд түүхт 45 жилийн ойн баяр арга хэмжээг зохион байгуулж байгууллагын нэмэлт дансаар 36.3 сая төгрөг, бэлэн мөнгөөр 30.5 сая төгрөг, бараа материалаар 17.8 сая төгрөг, бай шагналаар 29.0 сая төгрөг, ОНХС-аас 12.0 сая төгрөг нийт 125.6 сая төгрөгийн мөнгөн хөрөнгө, бараа материалын хандив цуглуулахдаа дээрх дүрмийн холбогдох заалтуудыг хэрэгжүүлээгүй, хандивын хөрөнгийн зарцуулалтыг нээлттэй тайлагнаагүй байна.

⁴⁶ Хуульд өөрөөр заагаагүй бол зөвхөн доор дурдсан нийгмийн үйлчилгээ үзүүлдэг төсвийн байгууллага энэ хуульд заасан журмын дагуу хандив, тусламж авч болно.

⁴⁷ Боловсролын байгууллага нь улсын төсөв, орон нутгийн төсөв, хөрөнгө оруулалт, дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдээс оруулах сургалтын төлбөр, дүрэмд заасан үйл ажиллагаанд зориулсан хандив, зээл, боловсролын байгууллагын өөрийн үйл ажиллагааны орлого зэрэг санхүүгийн эх үүсвэртэй байна.

⁴⁸ Сургалтын байгууллага нь сургууль хөгжүүлэх сантай байж болох бөгөөд сангийн үлгэрчилсэн дүрмийг боловсролын болон санхүүгийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран батална